

7. i. 166.

1) Baronius, Rn

2) Arndelius, Com

BATAVIA,
SIVE
DE ANTIQVO VEROQVE

EIVS INSVLÆ QVAM RHENVS
in HOLLANDIA facit situ, descri-
ptione & laudibus; aduersus GERAR-
DVM NOVIOMAGVM,

LIBRI DVO;

Ji 166

Auctore CORN. AVRELIO,

D. Erasmi Roterodami olim præceptore.

Item alia quæ proxima pagella indicabit.

BONAVENTURÆ VVLCANII operâ,
nunc primum in lucem edita.

ANTVERPIÆ,
Apud Christophorum Plantinum.
cIo. Io. LXXXVI.

62 f

QVÆ HOC OPVSCVLO

PRÆTEREA CONTINENTVR.

ALOISII MARLIANI *De Batavia
laudibus, ad Hieronymum Buslidianum
Epiſtola.* Pag. 70

CORNELII AVRELII *Epiſtola ali-
quot.* pag. 79

EIVSDEM *Diadema Imperatorum, ſive
De officio boni Imperatoris.* pag. 99

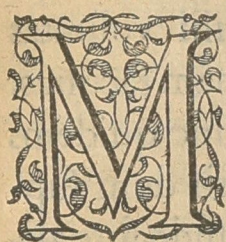
EX GERARDI NOVIOMAGI *Gel-
denhaurij Batavia.* pag. 125

Amplis. Prudentissimisq. viris

PRÆTORI,
CONSVLIBVS,
SENATV'QVE

Civitatis Leydensis,

BON. VVLCANIVS S. D.

ONENT me taci-
tè, viri Amplissi-
mi, Encænia vrbis
vestræ, cum qui-
bus sextum iam
suauissimi huius, quo apud vos
fruor, honestissimi que otij lite-
rarij annum ingredior, vt, quod
probi hospites solent, publicum
aliquod grati erga vos animi
monimentum edam etiam ego.
Præiuerunt enim mihi splendi-
dam hanc gratitudinis facem,

*

2

duo

duo Academiae huius lumina; illustriora notioraque quam ut me nomenclatore indigeant. quorum quidem luci ut me longè imparem libens profiteor; ita studio obseruantiaque vestri nequaquam concedo. quibus declarandis non tam mihi voluntas hactenus defuit, quam facultas. atque utinam ne nunc quidem deesset. Interea verò dum suppetat, quod non diffido fore aliquando: accipite exiguum hoc à me munusculum literarium, veluti testem, imò obsidem amoris studiique erga vos mei: foetum hunc inquam, alienum quidem, sed cui ego vitam si non dedi ut parens, certè reddidi ut vindex. Est is, Cornelij Aurelij liber,

ber, Batauiæ veteris situm geographice planè describens. Gratus verò vobis, non dubito, & auctor futurus pariter, & argumentum. Nam & ille, vt nihil aliud de eius laudibus hoc loco dicam, vel eo certè nomine est laudatissimus, quod Erasmus Roterodamum, illustre illud Hollandiæ fidus, discipulum habuerit. argumento, nihil conuenientius vobis, nihil magis ex Hollandiæ dignitate. Cùm enim summa semper fuerit apud veteres illos Romanos Orbis dominos Batauici nominis gloria, ad eò vt innumeris propè victoriis eorum ope ac virtute partis, BATAVOS non solum SOCIOS & AMICOS IMPERII, sed verif-

* 3

fimo

limo elogio IMPERII SANITA-
TEM, SVSTENTACVLVM, RO-
BVR & COLVMEN appellarint:
cumque adeò formidabile olim
toto orbe Batauorum nomen
fuerit; vt grande viderentur mo-
mentum fociis, vel, prout incli-
nassent, aduersis: extitit patrum
nostrorum memoria Sicamber
quidam qui omnem hanc Bata-
uicæ fortitudinis laudem (nimio
gentis suæ studio præpeditus) in
Betuanos suos quoad potuit deri-
nauit. Cuius conatibus, quibus
eò iam vsque progressus erat, vt
doctis etiam nonnullis fidem,
imò veriùs fucum faceret; meri-
tò obuiam iuit Cornelius Aure-
lius, qui ereptam per fraudem
Batauis genuinam suam restituit
lau-

laudem; & geminum Rheni al-
ueum, & frequentes in eius ripa
nobilium arces, ostia eiusdem, ac
propugnacula, eorumque fata;
totam denique Batauiæ insulam
ita accuratè à fronte & tergo la-
teribusque, ex Iulio Cæsare, Cor:
Tacito, aliisque veterum monimen-
tis circumscripsit, Hollandicoque
septo inclusit, ut de ea ambigere
nemo deinceps nisi malignè, &
μάττω, ut Æschyli verbis utar,
φύσσει θέλων, possit. Hic itaque
posthumus Cor. Aurelij foetus,
non quidē recens natus, sed quo-
dammodo renatus, hoc est, Ba-
tauia rediuiua, quibus potius vel-
uti tutoribus ac patronis debeat-
ur, quàm vobis, qui Batauiæ
florem LEIDAS sanctissimè pru-

*Leida plu-
raliter olim
dicta, ut
Athena.*

dentissimè, fortissimèque regitis?
quique præclarum priscæ illius
fortitudinis exemplum ac veluti
signum Batauiæ erexistis, cum à
totius Hollandiæ iugulo imma-
nissimi militis enses eximia vestra
fide, constantia, tolerantiaque
auertistis? Agnoscetis verò in
hoc etiam scripto magna cum-
voluptate, multa illustria vete-
rum Romanorum monumenta
ex agro vestro eruta; è quibus,
quanti maiorum vestrorum vir-
tutem Romani fecerint, liquidò
constabit. Agnoscetis Scholam
Latinā à Romanis prope Leydas
ad Rhenum in municipio vestro
quod Roomburg, hoc est Arx
Romanorum dicitur, conditam;
vt iuuentutis Batauiæ; quam
acri

acri ingenio, aptissimaque addis-
cendis aliis idiomatibus lingua
esse norant, sua etiam, hoc est
Romana lingua instructa opera,
facilius sibi alias nationes eius
ignaras conciliarent; & hac be-
neficij specie ipsos iuuenum pa-
rentes sibi arctius deuincirent; at-
que adeò in officio retinerent;
quos si fortassis desciscere contin-
geret, de Germanis ac Gallis in
fide retinendis desperabant. Ad-
eò omnis Romanorum spes ac
fiducia solis Batauis nitebatur.
Hæc inquam, aliaque multa &
quidem æterna Batauicæ gentis
decora aureo Cor. Aurelij peni-
cillo descripta summa cum ani-
mi voluptate in hoc libello in-
tuebimini. quæ modò libenti-

* 5 bus,

bus, quod non dubito, vobis; pa-
rum moror an liuentibus æmulis
in conspectum ac veluti thea-
trum totius Orbis proferantur.
Valete viri Amplissimi, & Aca-
demiā hanc felicissimis auspi-
ciis non in municipio, sed in vrbe
vestra, tametsi dispari à Romanis
consilio, ab optimo prudentissi-
moque architecto conditam; vt
ad eam scilicet tam exteri quàm
Bataui ipsi non ad vnius alicuius
linguæ, sed ad omnium lingua-
rum pariter ac scientiarum veluti
mercatum confluerent, fouete; &
quod facitis, amplificate. belli-
cæq. fortitudinis, qua vigetis, lau-
dem, salutari literarum mistura
temperantes perseuerate. Lugd.
Bat. M. D. LXXXVI. XVIII. Maij.

DE

DE CORN. AVRELIO
ET VARIIS EIVS
SCRIPTIS.

CORNELIVS *Aurelius*
Hollandus, patria Goudanus,
quod & cognomine suo ad-
umbravit, Canonicus Augu-
stinianus in Hemdonck, eiusdem, ut vide-
tur, cum Erasmo instituti, atque adeo eius
præceptor fuit, quantum ex Epistola quadam
Adelardi Amsterdami ad Aurelium Loua-
nio Anno Domini M. D. XV. scripta, qua
ipsi auctor est scribendi aduersus Nouioma-
gum, qui Bataviam Hollandis præripere co-
nabatur, satis constat. quam quidem Episto-
lam his verbis claudit: Erasmus Basileæ
agit. Miramur omnes quod tui fin-
cerissimi semper amici & præceptoris
nusquam meminit. Coætaneos habuit
Gulielmum Hedanum & Reynerum Snoy,
non ignobiles Hollandicarum rerum historico-
cos. Ipse Oratorius poëticiq. studiis ita bar-
baro illo æuo claruit, ut Imperator Maximi-
lianus ei nihil tale ambienti laurum Apolli-
neam

ream (vt ipsemet Epistola quadam ad Iohannem de Hemstede Liesveldia dominum testatur) per Oratorem suum vatemque clarissimum Stephanum de Cracovia miserit. Variam historiarum antiquitatisque cognitionem abunde duobus hisce libellis, quos nunc publici iuris facimus, est testatus. quorum priorem inscripserat, Defensionem gloriæ Batauinæ. aduersus eos scilicet qui Batauiam Hollandis præripiebant. altero, titulum fecerat, Elucidarium variarum quæstionum super Batauina regione & differentia. quos ego titulos breuitatis causa in hunc commutavi, De situ & laudibus Batauix.

SCRIPSIT verò etiam alia multa. quorum nonnulla hisce libellis adiecta sunt; nonnulla apud me extant; nonnulla, quæ à se scripta esse testatur, nondum in manus meas peruenerunt.

Diadema Imperatorium, siue De officio boni Imperatoris, adiectum huic opusculo.

Epistolæ aliquot ad viros Illustres. quarum nonnullæ nunc prodeunt.

De gloria & miseria septem artium libera-

beralium, vbi Theologiam facilè omnium principem statuit.

Duo libri Orationum, diuersos Nobilium & Ecclesiasticorum status concernentes. quarum vsus esse possit in eorum receptione, consalutatione, vel promotione.

Caroli Hispaniarum regis præconia, quibus titulus, Prognosticon. carmine Elegiaco.

Gratiarum actio ad Henricum Comitem Nassouium Caroli Hispaniarum Regis in Hollandia vicarium: ob victoriam aduersus Gelros. scripta carmine Heroico, libris duobus.

Querimonia Pacis carmine Elegiaco.

Apocalypsis, siue Narratio facetissima super obitu Ludouici Regis Galliarum, & Maximiliani Imperatoris Romani; qui in vnum consentientes, nepotes suos super imperio contententes felici fœdere pacificauerunt, carmine Elegiaco.

De obsidione vrbis Schoonhouiensis per Sicambros, carmine Elegiaco.

De S. Cornelio summo Pontifice & martyre.

De S. Martino.

Dialogus Vestæ & Neptuni super inundatione, carmine Elegiaco.

BON.

BON. VVLCANIVS
AD BATAVOS,

De hac COR. AVRELII editione.

MAGNA fuit quondam Battava gloria gentis,
Roma triumphati dum caput orbis erat.
Scilicet huius ope VRBS, & viribus, INDVPE-
RATRIX
Oppida subiecit regnaque multa sibi.
IMPERII hinc SOCIOS meritò FRATRES,
QVE vocavit,
Haud tutam sine eis se satis esse putans.
Privarat sed eos aterna hac laude Sicamber,
Vicinis faciens è Betuis Batauos.
Credita res multis. ita fluxa munere suade
Fucum etiam doctis fecerat ingenis.
Id ratur indignum patriis CORNELIVS ausis,
Quondam, ò flos Batauùm, doctor ERASMETUS;
Ille inquam quo se ter felix iactat alumno
GOVDA, olim eximiis nobilis historicis,
Hosti congressus, non impar, vindice penna
Hollando asseruit Battaviam populo.
An dubitas? Caesar, Tacitus monumentaq; testes
Prisca, soli atque sali proruta visceribus.
Dicite iò Hollandi, vestroque Aurelius ore
Personet; hinc vobis laus rediitua venit.
Nanque situm moresq; & fortia gesta Batauùm
Nullo delendum tempore scripsit opus.
At latuit, multosq; vltra latuisset in annos
Cum tineis luctans nec meritâ carie;
Ni tandem Vindex Batauùm, haud sine numine diuùm,
Vindice me lucem cerneret è tenebris.

AD

AD VIRVM DOCTISS.

BON. VULCANIVM,

PIO CORNELIO AVRELIO

luci ac vitæ restituto.

Res gestas Batauū, priscaque ab origine
gentem

Complexus paucis magni Præceptor Erasmi
Prodidit ingenuè, frustra mordente Sicambro.

At verò auctoris cineres, & scripta premebat
Urna eadem: obscuraque etiam-num in nocte ia-
cêret

Hoc opus, adniscus multa nisi Dædalus arte
Eduxet cæli in dias Vulcanius oras.

Munere quo vitæ non tantum redditus vnus

AVRELI genius, verum tot flumina, & vrbes
Ingentes lucem adspiciunt, & tela dici:

Heroumque adeò nostratum plenius acta

Iam legere, & seriem generis, monimenta q. rerum
(Exiguus quamquam terræ sumus angulus) omnes
Nosse valent populi, terrarum quæ patet orbis.

Maacte isthoc studio Vulcani, atque Herculeæ vi
Protrahe Musarum porrò in lucem aurea dona,
Inuitis Superis quæ plurima detinet Orcus.
Multum omnes Bataui tibi nos debere fatemur
Accepti tabulis memores hoc scribere munus,
Æternum vt maneat Vulcani nomen honosque.

FRANCO DVYCKIUS

Leydensis.

ADE-

ADELARDVS AMSTEL

REDAMVS COR. AVRELIO

DOCTISSIMO S.

GRANDIS Louanij est contentio inter plerosque doctos, Hollandiam non posse vocari Bataniam. Istud nisi tu refellas & improbes, nemo est qui poterit; ut cui totius Hollandia reconditissima quaeque sunt perspectissima. Nam & huius auctor opinionis Nouiomagus te solum veretur, teq; unum omnibus Hollandia doctissimis viris praefert. Cupit amice refellas rationes suas, & cito cupit: quod ni feceris, pudefiam ego, constanter asserens, te ut facillime, ita & verissime posse manifestam eius inscitiam ostendere. Wilhelmum Hedanum Traiecti ad S. Iohannis Decanum consule, si opus est, ut huic Gelro, ac proinde non satis Hollandia fauenti, resistas. Sed citra calumniam fiant volumus omnia. Erasmus Basilea agit. Miramur omnes quod tui sincerissimi semper amici & praeceptoris nusquam meminit. Vale, & scias nullum te uno mihi chariorem Aureli. Louanij. Anno M. D. XV.

COR.

^I
CORNELII AVRELII

DE SITV ET LAVDIBVS

BATAVIÆ

LIBER PRIMVS.

*Bataviam Hollandis nulla ratione præripien-
dam, Historicis argumentis probatur.*

CAPVT I.

ROMANI, certissimè cognito,
Britanniam rebellasse, (quàm
sibi olim sub Caio & Clau-
dio, auxiliariis Batavorum co-
hortibus fecerāt tributariam)
mox communi Senatusconsulto illuc Con-
stantium Magni Constantini patrem lega-
uerunt. Is destinatum sibi munus sagaci-
ter obiens, Angliam tributa reddere cogit,
perduellionibus aqua ignique interdictis.
Rebus itaque compositis, insulaque Anglo-
rum recepta, mox legatus Helenam Cœli
filiam (vt eos arctius in fide & officio sibi
retineret) loco vxoris accepit, quam ille pri-
dem (quòd se veneno petisset) Romæ occi-
derat. In huius satellitio Demarchus qui-
dam merebat', ab Athenis exilio relegatus,
A fortu-

fortunamq. quaquà versus sequens, vir planè armis strenuus & prudentia singulari. Qui audita ex commilitonibus incredibili Batauorum probitate, visendæ gentis pellets desiderio, è Britannia Staldunum cum suis appulit. vbi Mosâ fluuius haud procul ab æquore, reducto paululum sinu, quasi portum quendam egredientibus mare fecerat. Exploratis exul Atheniensis omnibus quæ mox vsui fore ducebat, lociq. amœnitate captus, & vberè gleba, sedem sibi illic constituit. Tum Atticæ religionis memor, aram in honorem dei sui ibidem erexit, cui Monischyros (nos Vnum fortem dicimus) nomen erat. Cuius adhuc auspicio vicus ille corrupto paululum vocabulo Monastherium vocitatur. Hic oraculum erat, omnium quæ tum in Batavia minoreque Frisia stabant longè celeberrimum. Vnde & finitimi omnes huc consultandi gratia confluebant, & offerentes deo loci paruulos suos, credebant fortiores omnibus euasuros. Proinde exire tritum in gentibus prouerbium, Fortissimos omnium Batauos esse, qui deo vni forti ab ipsis cunabulis dicarentur. Erat ea tempestate inter Bagaudas rusticus quispiam eo in districtu commorans, vbi tum Rhenus Batauorum factò sinu ad Veteres tendebat.

Monster
propè
Hacidijck

Bogratien.
Dudewa-
ter.

tendebat aquas. Huic ovis domestica agnum proceriore forma & corpore enixa est, quàm pro ea ætatula par esse videbatur. Homo insolita stupefactus specie, pecudem deo Monischyro destinat immolandam; ratus sibi deum illum magis magisque propitium fore, si tam insuetum munus ei omni ex grege obtulisset. Arripit ille duorum ferè dierum iter cum matre agni, ne lactis victu proles interim fraudaretur. At ubi ad profanum Monischyri fanum peruentum est, ilicò aruspex (qui tum oraculo præerat) prospiciens editum ex ouicula prodigiosæ magnitudinis agnum, suo more spiritu arreptus fanatico prælagire cœpit & vaticinari, buccifque reboare crepitatibus, & ita circumstantibus dicere: Quisquis, inquit, omnium vestrum hanc pecudem immolauerit, eius diuinamus gentem genuina fortitudine & industria suis semper hostibus superiorem fore. Audiit hoc sacerdos qui tum expiandæ hostiæ gerebat officium, & possessorem bestiæ alloquens; Vade, inquit, pro septem frugis triticeæ spicis in proximū agrum; quoniam non immolabitur hic agnus, nisi prius his fuerit sacratione ritu coronatus. Rusticus omnis technæ inscius & commenti, abiit in campum. & ne religioni quicquam deesset,

A 2

spicas

Doctus
serue.

spicas haud aliter atque iussus fuerat colligit, quæ tum ibi, & in hodiernum vsque diem vbere gleba proueniunt. Verum prius quàm ille reuerteretur, occisus est fatalis agnus ab eius incolaruris, qui tum proximè sacrificium stabat. Quibus cognitis, herus animalis haud parum excandescens, mæstus abiit, matremque ouiculam ad ædem Monischyri iratus reliquit, dicens ad loci inquilinum, Qui tuo genio filium immolasti, & matrem pro simili creando fœtu in tuam perniciem retineto; huiusque iniuriæ, Harpocrates noster vindex esto. His ita iurgio dictis, tum mox discessum est. & quod præsul dei Vnifortis diuinando prædixerat, hoc nimirum hac luce clarius ad hunc vsq. diem veraciter constare videmus. Quanquam enim Batauus vterque fuit, tamen (vt coniectoris veritas comprobetur) simulatque Martis opera opus est, Rhenanus semper à Mosano, vt ita loquar, Batauo superatur. His itaque tum historicè, tum allegoricè prælibatis, tandem quò scopum intendam te nunc facile mi Renerie arbitror animaduertere. vt qui minimè sinam (quod ad me attinet) Hollandis omnino suam eripi, nedum præripi, Batauiam. Verumenimvero non atrabile, non maledictis (vt suis ple-

risque

risque mos est) sed aperta ratione, & veterum dictis, & quidem adeò factis, hostem quisquis est; piè admonitum cupio, totisque eloquentiæ viribus eniti in mea illum reducere castra, & de turbato forsitan beneuolum, de suspecto placatum, de æmulo gloriæ nostræ fautorem, & de aduersante facere mihi propitium & probè consentientem. Plurimum enim eius eruditioni pariter & religioni deferendum esse quis ambigit? Sancti præterea patres (quorum vestigia exosculando veneror) non probant plurima scire, si ipsum sciendi nescias modum. Omnem quippe scientiæ fructum & vtilitatem in ipso sciendi modo constituere. Quid igitur obsecro discis, nisi vt scias quo ordine, quo studio, quo deniq. fine vnumquodque nosse oporteat? quo, inquam, ordine; vt illud prius, quod maturius mouet ad salutem. quo studio; vt illud ardentius, quod ad Dei proximiæ amorem vehementius accendit. quo deniq. fine; vt non ad inanem gloriam & ostentationem, sed ad tuam potius aliorumque salutem lectio tua proficiat. Quorsum, rogas, ista? Vt planè quisque religiosus intelligat, parum sibi esse curandum, quod homines inhabitent solum, modò is sibi aliisque sacra eruditione ac disciplina vin-

dicet polum. Non enim, testante scriptura gentem propter locum, sed locum propter gentem elegit Dominus. nec plurimi facit barbatus ille Hieronymus, Hierosolymis habitasse, sed ibidem bene vixisse summis effert præconiis. Postremò, quemadmodum Theologis vitio damus si Prophetarum oracula violenter in suum pertrahunt institutum; ita & Historiographis minimè conceditur nimia perplexitate, ob similitum consonantiam syllabarum, veterum gesta deprauare; & pro voto aliorum fila præter ordinem suo glomeri intorquere.

Aliam esse Batuam & Bethasiam; aliam quoque Batauiam & Bethicam.

CAPVT II.

ET quoniam ex rerum differentiis æquiuocè distinctis ad certiore earum perueniemus notitiam & veritatem: quantum inter se Betua & Bethasia, Batauia quoque & Bethica differunt quàm paucissimis explicabo. vt vel eò clarius ac proinde facilius omnem extricemus errorem. Bethicam, extremum terræ nostro in orbe versus occidentem nouimus esse; vbi Europa ab Africa dirimitur. Interiacentibus tamen duabus insulis,

Bethica.

insulis, quas Gades (quòd in modum sepi ^{Gades.}
 mari circudentur) appellamus. Primam,
 & quidem maiorem alij Erythræam voca- ^{Erythræa}
 uère. quòd Tyrij eorum origine exorti ab ^{insula.}
 Erythræo mari ferebantur. Alteram, alij
 Aphrodisiam, nonnulli Iunonis insulam di- ^{Aphrodisia.}
 uinarunt. In huius templo & ciuitate, quæ
 Gadium, aliàs Iulia dicitur, Hercules ad per-
 petuam præsentix suæ memoriam, gemi-
 nas ex ære octo cubitorum fixit columnas:
 non secus atq. olim Bacchus ad Orientem;
 Alexander Magnus apud Arimaspos versus
 Aquilonem, cum se diis æquare, & cælestes
 accersere tentat honores. Hoc vnum deni-
 que restat, vt ad Meridiem magnus ille Hi-
 spaniarum Rex & egregium militix decus,
 superatis Lunæ montibus nominis sui mo-
 numenta relinquat. Nec factu difficile fue-
 rit, breuique auspicandum, modò Christia-
 ni pròh dolor sanguinis effusione inter Ca-
 tholicæ fidei reges satis sæuitum esset. Hanc
 Bethicam à Bethi fluuio qui Hispaniam & ^{Bethica.}
 Lusitaniam, nunc Portugalliam, separat, ab
 incolis Trudetanam regionem, nos Grana-
 tam, vbi sedes est regni, dicimus à grano
 (Græci κόκκον vocitant) quod ibidem copio-
 se proueniat. in quo lanas pulcherrimo tingi
 colore ostendit Martialis, vbi dicit:

A 4

Bethis

*Bethis olivifera crinem redimite corona,
Aurea qui nitidis vellera tingis aquis.*

Bethasia.

Nunc Bethasiam percurramus. Hæc Eburo-
num & Leodienſium terra eſt cis Rhenum
ad vtranq. Moſæ fluminis ripam ſita. Cuius
populi carbonum è terræ ceſpitibus eru-
dorum auide ſunt ſtudioſi. quos pro fabro-
rum uſu Dordracum, extremum & nobile
Belgarum oppidum, actuariis nauibus con-
uehunt. Vulgariter, **Betheliers** appellati.

Batua.

Porro Batuam ingredienti occurrit mihi in
primis maxima eius claritas, quæ fide & reli-
gione nos præceſſerit. Hanc enim Marcel-
linus præbyter ante Willibrordum ad Chri-
ſti fidem primus conuertit. deinde Sanctus
Roerenſſidus nouellum in Baptiſmate po-
pulum à Weſtervordio uſque in Vicum are-
noſum continuis prædicationibus ſalubriter
rexit. qui tandem innumeris clarus miracu-
lis, ſanctiſſimam corporis ſui glebam depo-
ſuit, & in Vlmo quietis ſuæ locum elegit. Et

*Sandt-
wijck.*

Elſt.

quid de huius terræ ſitu dicemus? Mira æris
cælique fruitur clemētia, Agrum habet fru-
gibus fertilem, pecori bonum, fructiferis fe-
cundum arboribus, fluuiis & ſaltibus, paſcuis
& lacubus pro cuiusque loci conditione cul-
tiſſima. à Rheno Lobeceno uſque in Lin-
gam procurrens. Hominum genus habet

Linghen.

ſalubri

salubri corpore, velox, laborum omnium
 patiens, tractabile, & suo principi ad extre-
 mam vsque seruitutem ingenuè obediens,
 conuictu facile, fidei in suos & amicitiae te-
 nax & obseruatissimum: in alienos non ita.
 Et quid tum amplius? O nobilis & felix
 Batua, quæ Romanis Imperatoribus præpa-
 rasti cunabula. In te enim Iulij Cæsaris so-
 ror cuiusdam principi, Carolo nomine, iun-
 cta, Octauianum semper Augustum genuit,
 & Octauiam eius germanam. Hæc regi Bra-
 boni nupta, alterum in Nouia, (nunc No-
 uiomago) genuit Carolum, cui Imperator
 auunculus plurimas dedit regiones, quibus
 ad annos ferme nonaginta, magnificè præ-
 fuit, vsque ad ipsa Tiberij Cæsaris tempora
 perdurans. Is Titum reliquit filium, qui rex
 in Germania Vespasianum genuit Impera-
 torem. Quid multis? Ea tempestate qua
 Carolus regnabat septimus (vt plurima inte-
 rim transeam) venerunt ex Pannonia in
 Germaniam Sicambri, anno salutis nostræ
 CCCLXXX. sub Imperatore Gratiano. à quo
 Angesifus huius Caroli filius Romam dedu-
 ctus & iterum dimissus, à Sancto Martino
 Turonum Episcopo baptizatur: genuitque
 Carolum octauum, Brabonem, & Veraiam
 filiam; quæ Haymoni nupta Rhenano prin-

Nozia.

A 5 cipi

*Haymonis
filij.*

cipi quatuor genuit filios. quorum memoria
vniuerso orbi celeberrima est, & ad præsens
vsque Haymonis filij vocitantur. Horum
minimus nomine Adelbertus omnia bona
sua Ecclesiæ S. Petri in Corbia contulit. al-
ter autem nomine Reynaldus in Colonia
Agrippina tandem martyrio affectus, nunc
Tremoniæ quiescit, multis coruscans mira-
culis. Quid ad hæc vos dicitis ô Batuani?
Anne hæc vobis sufficiet gloria, nisi etiam
ab aliis falsò vobis eam vindicetis? Sinite,
obsecro, Batauos, vel arma cohortesq. suas
non sine gloria Imperatoribus illis admini-
strare, quos vobis datum est in lucem edi-
disse. Contenti igitur vestra estote gloria.
quorum nimirum honor is demum ac tan-
tus est, vt alieno colore seu fucò non egeat,
neque aliquando cumulatio fieri possit. Ve-
rùm vt ad Christi fidem redeam (inde enim
diuertit oratio) nōne vobis præ omni na-
tione quæ sub cælo est, desuper datum est il-
lum Christianorum hostem acerrimum Si-
monem Godefridum Normannorum du-
cem occidere? quem ne Francorum qui-
dem Rex & Imperator cum omnibus suis
potuit ab immani totius Europæ vastitate
iam urbibus euersis, templisque sanctorum
incensis cohibere? Hunc enim à Frisia re-
uertente

*Simonis
Godefridi
uades.*

uertente
dorem n
multis
in Barua
Christia
ille crud
rat. Qu
tur. Ne
plexis ve
tibus, a
uam ab
quenqu
na. Au
fert Ba
Mosa
neque
Caligu
te, mar
lam dil
diripuit
phetas
locis po
aptari.
ces ad
est ali
Terrar
sola re
telligi

uertentem (qua tum à Gallorum rege in
dotem neptis donatus fuerat) vos soli cum
multis Danorum millibus interemistis? &
in Batua vestra tandem permissione diuina
Christianorum vindicatus est sanguis, quem
ille crudeliter per totum ferè orbem effude-
rat. Qui ergo gloriatur, in Domino glorie-
tur. Nec opus est cauillosis & distorte com-
plexis veterum commentatorum auctorita-
tibus, ab aliis gloriam haud secus atque cla-
uam ab Herculis manibus extorquere. Sua
quenque liberaliter sequitur manetque glo-
ria. Attamen Batua plurimum à nostra dif-
fert Batavia. Non enim illa à Walli dum à
Mosa excipitur secundum Cæsarem incipit,
neque Catthos sibi habet finitimos, neque
Caligulae speculam, neq. Oceanum in fron-
te, marisque æstuarium, quanquam suo il-
lam diluuiò pelagus nò semel inuasit atque
diripuit. Plurima apud veteres etiam Pro-
phetas legimus, quæ huic nostro tempori &
locis poterunt vt sonant haud immeritò co-
aptari. Dicit enim Esaïas: Ite angeli velo-
ces ad populum terribilem, post quem non
est alius, cuius diripiunt flumina terram eius.
Terram, quam diripiunt flumina eius, si ad
sola respicimus verba, rectè Hollandiam in-
telligimus. Nam lacus ipsi (propter fre-
quen-

quentem maris incursum) quos in visceribus habet, ultra centum iugera agrorum quotannis sua aluione diripiunt, deuorant & consumunt. Astipulabor itaque ex verbis Prophetæ, Hollandos populum esse terribilem instar leonum, vbi vel semel fuerit provocatus, cuius terrorem & fortitudinem non Damiatæ modò, verumetiam ipsi Romani & Britannii sæpius experti sunt. Verùm longè distat hæc à sensu Prophetico tam scrupulosa interpretatio. Iudæorum enim populum Prophetæ his exprimit, qui erat terribilis imò & terrori omnibus propter miseriam & calamitatem quam sustinebat, & post quem non est alius, populus scilicet miserabilior. cuius terram flumina, id est impetus militum nunc ex Ægypto, nunc ex Babylone venientium, diripiunt, hoc est prædantur & deuastant. Incongruum igitur & insolens est huiusmodi captiunculis curiosius intendere, & veterum sententias aliter atque depromptæ sunt, incrustare.

Accu-

*Accuratissima Rhēni qui à tergo Batauiam
alluit descriptio; qua examusim & eu-
denter Batauia situm in longum & latum
cognoscere possumus, secundum Casarem
& Tacitum.*

CAPVT III.

NE igitur libera nonnullis errandi detur
occafio, ipsam Batauiam ante omnium
oculos depingemus; modò perennem Rhe-
ni decursum prius descripserimus. Rhenus
itaque inter tres maximos Europæ fluuios
deputatus, de Rheticarum Alpium iugo; vs-
que in Oceani profunda cursum dirigit; Ro-
manis olim memorandus contra feras gen-
tes Imperij murus. Hic diuersas alluit regio-
nes, donec variato sapius nomine, perpetuo
decursu mari magno illabatur. qui & diuersa
diuersarum partium flumina in se excipiens,
euomit secum in pelagus, quo ipse tendit.
Porro ubi Dusburgo appropinquat, in ge-
minos se riuos diuidit. Vno (Iselam dicunt) *Iseram.*
alluens Bronchorstum & Zutphaniam, Da-
uentriamque & Hatthemum, apud Cam-
pium ciuitatem maritimam in fretum ten-
dit Austrinum. Altero (nonnulli Lecam *Lecam.*
vocatant) Hussenum præterlabens & Mal-
burgum, alluit Arnhemum & Oisterbe-
cum,

* nunc,
quia olim
non. ut pa-
sebit ex se-
quentibus.

Walis.

Helinum
præcipuum
Rheni bra-
chium.

Goricum.

cum, Wagenum, & oppidum Rhenum; Do-
restadum quoque. Et nunc tandem Bello-
portum (Scoenhoviam dicimus) donec in
Mosam refusus mare subintrat. Verum alia
ex parte Nouesium deserens & Iuliacum,
vbi Nouiomagum attingit, Walis dicitur,
vsque dum venias Lodestenum. Qui dein-
ceps Mosa dictus (aut si mauis à Mosa ex-
ceptus, Lecamque deorsum, & Gaudanum
Iselam, Romani impiam) in se recipiens, ad
Oceanum æquè decurrit. Ast iusto hic for-
sitano spatio, & quidem cis Dordracum Mo-
sam deducētibus, describendum nobis fue-
rat præcipuum Rheni brachium (Plinius
Helinum vocat) quo plures Salandix effi-
ciens insulas, tandem prope Walachriam
Oceano commiscetur: nisi duntaxat nostri
esset propositi, quod ad solius nostræ Bata-
uix situm attinet demonstrandum.

H A C itaque multiuaga Rheni præmissa
in pelagus decursione, nunc ad incepta re-
uertamur. Igitur vbi Walis fluuius desinit,
ibi Iulio teste nostra Batauia incipit. Hunc
locum nunc Goricum ciuitas occupat, quam
& celebriorem efficit amplum D. Martini
collegium, & arx munitissima, perpetuum
Caroli primi Comitis nostri monumētum.
Hic principium Batauorum olim fuit, ad
Walim

Walim scilicet & Lingam. præsidium sanè
 quàm munitissimum regniue principium.
 de quo Theodericus, primus Catholicæ fi- *Theoderi-
 cus primus
 comes Ca-
 tholicus.*
 dei Comes, quem Carolus Caluus tum his
 terris præfecerat: Dacorum monarcham,
 qui iam pridem omnia in circuitu vastau-
 rant, potenti manu eiecit. Ab hoc præterea
 loco ripa tenus Batauia nostra progrediens,
 Dordracum (Belgarum, alij Slauorum op- *Dordra-
 cum.*
 pidum) in vltiori Mosæ alueo relinquit; &
 transitis deinde Lecæ Isulæque faucibus, vñ-
 que in Roterodamum, Erasmi nostri, (opti- *Roteroda-
 mum.*
 mis terrarum religione & doctrina notissi-
 mi) cunabulum, protenditur. A quo, eo-
 dem in aggere, Delphicos inuisens portus,
 opus mirabile & sumptuosum, Scidamum,
 Vlardingumq. pertransit. Postremò Brielli
 peninsula è prospectu à longè consalutata,
 Stadunum cum Mosæ flumine tandem in-
 trat. Porro vbi Mosæ Oceano miscetur, no-
 stra nihilominus Batauia contra chorum ad
 Septentrionem procedens, & à pelago in
 fronte excepta, vsq. ad torrentem (qui ma-
 rinis è collibus distillans, sacrum in Haga
 Comitæ præfecat lucum) plurimis circum-
 uallata terrarum tractibus percurrit; ibique
 finem habet ac desinit. Batauis mox Catthi
 sunt finitimi, qui hinc vsq. in Sacræ domus *Willehom*
 torren-

*Wassenaria
domus ori-
go.*

Verona.

*Doresta-
dum.*

*Traiecten-
sis urbis
varia ap-
pellationes.*

torrentem transeunt. His modò Wassenarij
heroës absolutè imperant, ex Claudio Ciui-
le & Cereale trahentes originem. Catthos
sequuntur Caninefates vsq. in Alcmariam.
quibus à Verona olim ciuitate maxima, ac-
cedunt Frisij & Frisiobones, vsque in mare
Fresonicum. Hæc quinarya partitio quæ
apud Plinium Tacitumque celebratur & le-
gitur, totam nunc Hollandiam complecti-
tur. Verùm vt ad nostrum reuertamur insti-
tutum, Batauos & Catthos, auctore Tacito,
mare ipsum à fronte alluit, vt supra diximus.
& Rhenus à tergo excipit in hunc maximè
modum quem nunc ponemus. Itaque Rhe-
nus ille magnus Germaniæ fluuius, olim à
Rhenoppido, Rhenani regis basilica & ha-
bitaculo, prope Dorestadum (alij Batauo-
dum) ciuitatem maximam & quinqu-
aginta duabus Ecclesiis ante Danorum in-
cursiones celeberrimam, solito cursu (Rhe-
nus inquam) descendebat, versus arcem
Antoninam, barbaris Wiltiburgum, nobis
Traiectum, Ptolomæo Nauaiam, quòd il-
lic nauium statio erat in traiciendis merci-
bus quæ ex mari aduectæ fuerant. Deinde
Woirdenum, Swameredamum, Rinebur-
gum, arcemque Romanorum alluebat. In-
de mox gemino dispartitus gurgite Leydas
pertran-

pertransiens, tandem in Oceanum apud *Leida Leida*
 Catthos ibat. Omnia igitur loca, ciuitates, *darū, sicut*
 vici, & paludes (vt breuiter curram) quæ in *Athens,*
 fronte à Wali & Mosa marique, vsque in *propter ho-*
 Catthos alluuntur, Batauorum sunt. Et ite- *norificen-*
 rum quicquid terrarum à Dorestado Rhe- *tiam tanta*
 nus in tergo vsque in Catthos iuxta comple- *ciuitate.*
 titur, vnanimi omnium historicorum sen-
 tentia Batauiam constituit. quam nunc ma-
 xima ex parte, haud iniuria Hollandiam,
 alij Holtlandiam dicunt; quòd olim tota fe- *Hollan-*
 rè syluestris fuerit & nemorosa. Sic enim ve- *dia.*
 terum comitum literæ aureis obsignatæ fi-
 gillis, quas ex venerabili Domino Menardo *Menardus*
 abbate Hecmundensi, & primates nostro *abbas Hec-*
 olim accepi; qui eas legit, & in sacrario cœ- *mundensis.*
 nobij sui reconditas habet. qui etiam earum
 rerum quæ patriam suam (Hollandus enim
 est) illustrare possunt, quàm maximè studio-
 sus existit; bonorumque omnium ac perin-
 de literatorum liberalissimus fautor & pa-
 tronus. vir sanè integra fide, integriore do-
 ctrina, integerrima religione. Cuius (vt ve-
 rum fatear) eiusque monasterij haud im-
 merita præconia in eo libello, mi Reinerie,
 inueneris quem De Hollandiæ nostræ illu-
 stribus viris & locis inscripsimus. Nunc ad
 nostram Batauiam, vnde excessimus, pe-

B

dem

dem referamus. Igitur ne meis dūtaxat ver-
bis fides adhibeatur, nec illis perinde atque
Apollinis oraculo stetur, vetustissimorum
testimoniis auctorum singula comprobabo.

*Batauiam maxima ex parte ad Hollandos
pertinere, probatissimorum auctoritati-
bus scriptorum irrefragabiliter & eu-
dentiſimè demonstratur.*

CAPVT IIII.

RECTIVS nihil vnquam apud Histori-
cosagi posse Tullius ipse definit, quàm
vt stabiliendæ veritati veterum adducant re-
stimoniam. Hoc enim hominibus potissi-
mum innatum esse cognouimus, vt verita-
tem vel ipsa instigante natura fideliter in-
quirant. quam etſi per se minimè possunt
inuenire, consulunt nihilominus sapientes,
vt saltem eorum vestigiis inhærendo, veri-
tatem ipsam præclarius inuestigent. Horum
equidem prouocatus exemplo, & vt apes so-
lent singulis insidere floribus, & inde quod
ad rem suam conducit colligere: haud ali-
ter, quanquam librorum mihi curta supel-
lex, indagandæ veritatis causa & intuitu, re-
ceptorum dicta scriptorum in medium ad-
ducam. Virtus enim intellectualis (si quid
Philo-

Philosopho creditur) augmentum habet ab experimento & tempore. Illi ergo in dubiis sunt nobis potissimum consulendi, qui vel exercitio vel senio plurima cognouere. Ad hoc etiam nos suo in Cantico Moses hortatur, dicens: Interroga patrem tuum, & annuntiabit tibi; maiores tuos & dicent tibi.

IGITUR Hollandiam Romani longè ante Christi tempora Batauiam, quòd profunda & infera videbatur, vocitabant. Nam Batauia insularis est prouincia, bicorni Rheno conclusa, qui vtraque ex parte se Oceano immergit. Hoc ipsum & Iulius Cæsar quàm maximè affirmat; qui in Commentariis ita scribit: Mosâ ex Vogeso monte profluens, in finibus Lingonum qui sunt in Galliis supra Heluetios (ne omnino verbis eius teneam) & quadam parte Rheni receptus, quæ Walis dicitur, insulam efficit Batauorum. neque longius ab Oceano millibus passuum octuaginta in fretum influit. Hunc quidem locum omnes qui in Cæsare scripsere commentatores interpretantur de Batauis qui nunc Hollandi appellantur. nec iniuria, neque absurdè. Si enim hos Iulij passus in nostra milliaria redigere voluerimus; procul dubio vndecim circiter constituent. Quod profecto spatium à Gorico ciuitate, vbi Walis de-

lis definit usque in Oceanum, iusto resultat calculo. nisi quod assidua forsitan maris alluvione, nonnihil terrarum à Cæsaris numero nunc videas diminutum. Batauiam igitur rectè dicimus, teste Iulio, ibi incipere, ubi Walis in Mosam decurrit usq. in Oceanum, per octuaginta passuum millia. Batauiam itaq. affirmant Hollandiam esse, longè discrepantem à Betua, siue Batua, quæ Sicambrorum hodieq. est, & à Bethasia quæ Eburonum est, cis Rhenum ad utranque Mosæ fluminis ripam; de quibus satis supra meminimus. Quidquid ergo terrarum brachio Mosæ in fronte, ubi Walim excipit, & brachio Rheni à tergo prope Dorestadum interiectum protenditur utrinque usque in Oceanum, Batauia est. At non continuò omnem Hollandiam dixerim Batauiam; neq. rursus omnem Batauiam esse Hollandiam. quandoquidem & pars Traiectinæ diœcesis, nec forsitan minus Gelriæ. si quid ad eam pertinet quod à Mosâ iuxta Gorium protrahitur, usq. dum venias Dorestadum; ubi Rhenus à tergo Batauiam alluere incipit. quod profectò in singulis Hollandia non est. Ad horum omnium astipulationem Raimundum virum æquè præclarum, & haud vulgariter doctum adducimus, ita scriben-

scribentem in Indice Commentariorum
Cæsaris, & maximè earum rerum quas ad
cognitionem vrbiũ, fluuiorum & loco-
rum inuenit: Bataui, inquit, populi sunt in-
ter Belgas. Nam Mosa flumen quã parte ex
Rhenò, ferè ab Oceano octoginta millibus
passuum fluit, qui Walis appellatur, Batau-
orum efficit insulam. Hi hodie Hollandi vo-
cantur, diœcesis Traiectensis, propinqui Fri-
siæ, & ducatus Gelriæ, suntq. mari Oceano
finitimi. Cui profectò sententiæ accedunt
recentiores quidam, sed viri æquè doctissi-
mi, Ioannes Tortellius, Beroaldus, Raphaël,
& noster Gaguinus. Quocirca obsecro hîc
nobis paulisper subsistere liceat, & hac ipsa
luce clarius demonstrare, quàm absurdè illi
despiciant, qui Batuam pro Batauia intelli-
gi volunt. Sed obseruandum huiusmodi fue-
rat, teste Quintiliano, ne id quod similitu-
dinis gratia ascire nituntur, aut nimis obscu-
rum sit, aut ignotum. Batuæ enim princi-
pium ibi temerè ponunt, vbi fermè ad qua-
tuor milliaria Walis nondum à Mosa excipi-
tur. numerumq. Cæsaris quo octoginta pas-
suum millia colligit, causantur esse depraua-
tum. Verùm hoc illis pro tam breui spatio
ingenuè condonaremus, si non omnes Geo-
graphi (siue Ptolomæum, Dionysium, siue

Pomponium cites, aliosque innumeros) describerent singulas terrarum nationes ibi desinere, vbi magis magisque. Oceano appropinquat. Omnes quippe fluuij ad mare magnum veluti in antiquum chaos & matrem aquarum omnium relabuntur. Rursus ibi terrarum ponuntur initia, vbi remotius à mari dispariantur. At nescio qua iste temeritate hoc inferè & in caudam (vt cum Prophetam loquar) quod illi superè in caput locitant. Rectius igitur Iulius auctoresque ceteri nostram statuerunt Batauiam; qui eam ibi asserunt incipere, vbi Walis à Mosa excipitur, & inde in Oceanum vsque per octoginta passuum millia in fronte protendi. & in tergo quoque à Rheno exceptam, tandem per centena passuum millia, prope Catthos æquè in mare deduci. Verumenimverò hunc protinus aduersarij nodum rumpentes, nouam sibi concinnant technam, & aliud (ne Geographis vt diximus aduersentur) Batauiæ suæ quærentes principium, Plinij centenarium in passibus numerum congeminant, vt Lobecam saltem pertingere detur; vbi manufacto Mosâ alueo Walim incurrit; hicque Batauiæ suæ initium nituntur reponere. Porro hi Cæsaris verba atque sententiam haud rectè videntur trutinare; qui

procul-

*Batauiæ
verna situs.*

proculdubio ibi fatetur Batauiam incipere,
 non vbi Mosa Walim, sed vbi Walis Mosam
 influit. Credimus vel tandem nunc illis ista
 sufficere, qui nostram Batauiam facere suam
 enituntur. Sed littus arant, laterem abluunt,
 frustra q̃ laborant; nisi fortè aut nouam sibi
 creare volunt, aut somniare Batauiam. no-
 uum præterea effodere pelagus in quod se
 Rhenus exoneret; nouam in aspera aut alibi
 properabunt forsitan erigere Pharum; quæ
 nauigantibus, suis per noctem inseruiat faci-
 bus. Hæc modò de Batauiæ nostræ solùm
 dixerimus fronte, quæ per Mosam in Ocea-
 num deducitur. quid si ad tergum eius per-
 gamus, quod Rhenus alluit? Vbinam, ob-
 secro, hi Batuani reponēt sibi Dorestadum,
 olim ciuitatem Batavorum maximam? vbi
 Traiectum, arcem Antoninam, & nunc Ba-
 tauorum metropolim, nostrorumq̃. sedem
 pontificum relinquent? vbi denique (vt in-
 terim interiora eius viscera, Veteres scilicet
 aquas, Belloportam, Goudamque meam
 & Delphostranseam) tot propter Rhenum
 vicos arcesq̃. sitas, & Arcem Romanorum,
 grande Neronis opus. Igitur aut hæc quæ
 recensuimus loca in sua nobis quam som-
 niant ostendent Batauia; aut certè suo errori
 probè consulentes, in nostra hæc omnia no-

Dudewa-
 ter.
 Schoon-
 hoven.

bis relinquant mirenturque Batavia. At de his hactenus. Mauehim equidem nostra ingenuè defendere, quàm aliena satyricè refellere. Neque enim hoc nostram decet ætatem, neque vitæ institutum. Ommissa itaque his blateronibus & plagiariis; cupientes beneuolis atque amicis (quoad eius per nos fieri potest) haud segniter satisfacere; alterum in rem nostram producemus testem, itemque & tertium, vt nihil ambigui relinquatur. Accedat igitur Cæsari Plinius ipse, cui meritò adhibenda fides, quòd Romanæ classi præfectus, nostra ferè flumina enauigauit, & res Germanicas viginti & amplius libris descripsit. Si tamen vetustissimus codex, quem Parisiis apud Victorinos legi,

Plinij laus. non exorbitat. Is præterea Plinius est, quem qui non legit, censetur indoctus: qui lectum fastidit, indoctior: cui deniq. non sapit, indoctissimus. Nec omnino in tanta literarum iactura naufragamur, quamdiu nobis superstes est Plinius. Is itaque talis tantusque auctor ita de nostra scribit Batavia: In Rhe-

Lib. 4. cap. 6.

» no autem ipso, inquit, prope centum millia
 » passuum in longitudine est nobilissima Ba-
 » tauorum insula, & Caninesatum, & aliæ
 » Frisiorum, Caucorum, Frisiabonum, Stu-
 » rionum, Morsaciorum. quæquidem insulæ
 sternun-

sternuntur inter Helinum & Fleuum. Ita ^{“ Ostia} appellatur ostia in quæ effusus est Rhenus. ^{“ Rheni.}
 ab Septentrione in lacus: ab Occidente, in [“]
 amnem Mosam se spargit. medio inter hæc [“]
 choro, modicum nomini suo custodiens al- [“]
 ueum. Hæc Plinius. Cui è vestigio prius- [“]
 quam aliis distrahamur, Cornelium Taci- ^{Lib. xx.}
 tum iungemus, nostram in hoc veram Bata- [“]
 uiam describentem: Batavia, inquit, insula [“]
 quam mare Oceanum à frôte, Rhenus am- [“]
 nis tergum ac latera eius circumluit, & tem- [“]
 pore hyemali aquis obtegitur. Quibus ex [“]
 verbis hoc breuiter citra omnem iniuriam
 inferre possumus, vt si qui nobis Batauiam
 præripere gestiunt, doceant inprimis neces-
 sum sit, Caninefates sibi esse finitimos; vr-
 bemque ipsorum nominatissimam, & ipsis
 etiam Ægyptiis atque Heliopolitanis formi-
 datam; Herlemum nunc dicunt, olim Bac- ^{Herlemum}
 chi syluam vocitabant. Deinde vt inter duo ^{Bachte-}
 Rheni ostia (Helinum dicimus & Fleuum) ^{nes.}
 demonstrent sese contineri. Postremo, ni-
 hilominus in fronte ab Oceano se ablui, æ-
 què nobis declarent. Sed quoniam hæc om-
 nino præstare non possunt; quia neque Ca-
 ninefatibus sunt proximi, neq. Helino com-
 plectuntur & Fleuo, neque ab ipso mari af-
 fluuntur, nobis cum pace Batauiam quæso

B 5

relin-

relinquant. Nisi fortè ingenita sibi pertinacia dicere pergant, Holladiam prorsus olim terram non fuisse, sed nuper nouam cum ceteris prodigiosæ eruptionis insulis è pelagi visceribus emeruisse. Verùm hanc ipsorum hallucinationem, scotoma & vertiginem facilè medicabimur; si, qua ratione olim Rheni cursus apud nos sit obturatus in medium adferamus. Omnis enim contentio eorum & controuersia eatenus tendere videtur, & alibi Batauiam quærere: quatenus non aspiciunt nos in tergo, vt olim, à Rhe-
no allui.

Plurima temporis morbo ita ab hominum obliterari memoria, vt ne illa quidem olim fuisse certò constet. De ostio Rheni obturato, vbi primum nostram Batauiam ingrediebatur. De Arce Britonum in Catwico excisa. deq. eiusdem teloneo in Leidas translato cum omnibus emolumentis & iuribus ad vsum principum Catthorum.

CAPVT V.

INNUMERA possemus super his adferre testimonia, quæ nostram nobis iure Batauiam restituunt. Sed quoniam hæc satis è re nostra, & beneuolis credimus sufficere;
ad vi.

ad viciniora nostræ ætati tempora descendere properamus; & Rheni nostri alluionem haud temerè obturatam recitare. Meatum itaque fluminis Rheni qui ab oppido Rheino propter Dorestadum à tergo nostram Bataviam vsq. in Oceanum perpetuo decursu alluebat, hoc modo obstructum esse haud semel ex vetustissimis Traiectinorum Chronicis legimus. Tempore enim Hungeri (qui vndecimus à Willibrordo præsidebat Episcopus) cùm Dani, iuxta sancti Frederici prophetiam, Traiectum, totamq. Hollandiam hostiliter deuastassent, visæ sunt in cælo stellæ inter se concurrere, fulgura Iouisque tela acrius stridere; flumina supra modum augeri & excrefcere. quod vtique non tantùm ad præsens damna inferre, verumetiam & aliqua significare futura Isidorus testatur. quid multis? tanta Circio diusculè flante facta est ex Cathwico versus Leidas maris inundantia, vt ad Traiecti mœnia pisces marini caperentur. Sursum quoque Rhenus tum grandi pridem niue peractus, veterem secum Iordanis adducens tragœdiam, conuersus est retrorsum. Qui, dum (concertantibus inuicem aquis ventorum violentia) in mare descensum non haberet, omnem, properè egressus ripas, inuadit continentem.

mox

Dude-
ter.

Uianen.

mox pecora inuoluens & homines, tristem
vbique sui excursus relinquebat imaginem:
ita vt etiam ipsa Sicambrorum Batua Deu-
calionis seculum lugeret innouatum. Tum
arbores syluæque propter marini gurgitis sal-
sedinem arefactæ, tandem effractis viribus,
ventorum turbine sunt disiectæ. Quas, ad
hanc quoque diem vidimus apud Veteres
aquas, alibi que è terræ visceribus erui, & cu-
neis inscissas, fariendis domorum tectis re-
gulatim coaptari. Hoc igitur malo afflicti,
& animo consternati omnes qui circumcir-
ca morabantur, Batuani scilicet & Traiecti-
ni; Bataui quoque & Hollandi, sibi posteris-
que suis de maiore periculo prouisuri, deli-
berato diu censuere decreto, vt ab vrbe Do-
restado ab vtraq. ripa, modici amnis à Rhe-
no deorsum Viennam versus stillantis (Le-
cam dicunt) aggeres construerent, & in eos
effossis ruderibus manufacto meatu, Rheni
fluenta deflecterent. Quod & vnaui stu-
dio, ardenti que opera, & plurimis denique
impensis pro communi vtilitate elaboratum
est, & efficaciter absolutum. Qua ex re quo-
niam & ascendentibus è pelago nautis, &
rursus è Rheno descendentibus in mare,
commodior via, & quidem compendiosio-
re tractu adoleuit. paulatim prior ille mea-
tus

tus Rheni tum pridem interceptus & ob-
structus, aded cum tempore euanuit, vt ibi
iam boues pasci videas, vbi olim maximè
inter Dorestadum & Traiectum videre li-
cuit natate carinas. Ita Rhenus & nomen
apud nos & flumen amisit. Quanquam
desuper Woirdenum, arcemque Godefri-
di præfulis, tenui alueo, deinde paulo effu-
sione Leidas subintrans, iam prope Ryns-
burgum, haud procul à regali sacrarum Vir-
ginum abbatia, facit stationem, quod du-
dum supernè obstructo eius antiquo meatu,
scopuli etiam in Catwyco, vbi pelago influe-
bat, redintegrati sunt. Et ne hoc quidem so-
lùm à nostra sublatum est memoria, verum-
etiam Pharosilla & turris speculatoria, quam
in littore Oceani prope Catwycum olim
Caius Caligula Rom. Imperator posuerat,
vt per noctem, facibus incēsis, nauigantibus
inferuiret; ita prorsus euanuit, vt ne illam
quidem olim ibidem steterisse, iam creda-
mus. Et quid est in vniuerso orbe quod non
obliteret vetustas, aut temporis morbo in-
tereat, si non literis commendetur? Verùm
longè alia huius Phari destruēdæ visa est ra-
tio, atque aded sine omni utilis detrimento
& honesta, vt ne possessori quidem doleat
eam amisisse. Nam, vt paulò altius repe-
tam;

*Julius Pau-
lus, & Cl.
Civilis fra-
tres.*

tam; hanc arcem à Romanis Imperatoribus post C. Caligulam & Claudium, Julius Paulus & Claudius Civilis fratres possidendam acceperant; quòd hi patre quidem Batauo, sed matre Romana essent progeniti; maiorum suorum more bicornis lunæ signum in armis deferentes. Hi igitur horumque posterius, ex hac arce Britonum appellata (quòd ab ea facillimus in Britanniam ex opposito esset transitus) piraticam exercentes, vectigalia ab omnibus Rhenum intransantibus & exeuntibus accipiebant. Sed ne ista quidem sufficiens fuit arcis diruendæ causâ & occasio; quoniam non suis sed duntaxat alienis hæc gravamina imponentes, patriam fortiter præclarisque facinoribus defendebant: ita ut tam apud Danos, omnesque maritimas nationes haud ignauiter celebres haberentur. Si quid enim apud finitimos super negotiis pelagi natum esset quæstionis, aut quoties in commune consulto opus erat, ad istos qui tum arci præsidebant, legati mittebantur, contempto Batauiæ omnisque minoris Frisiæ domino & comite. Quod, molestè satis ac ingrato animo ferens Comes, quia nullius apud externos præcij haberetur; Dominum Wassenarium, Catthorumque principem, qui tunc arcem regebat, accersiri ad

firi ad se iubet; sortemque suam apud illum deplorans, petit iuri suo & arcilubens ei cedat, & in Burchgrauium Leidensem præfectumq. cum solitis Rhēni vectigalibus eum constituit: traditque castrum quod ibidem bicorni gurgite Rhēnus circumluit; opus quidem rude & sphaericum, sed munitissimum, si defensorem habeat. Tanta insuper est porrectum ad caelos altitudine, ut omnibus ciuium tectis facile superemineat; habensq. subinde, quaquā versum velis, prospectus aptissimos. Intra huius ambitum puteus est mira profunditate; raram tamen continens aquam, sed dulcem & limpidissimam. de quo inaudita & incredibilia fabulantur. In planitie verò & circuitu (quo ad vtrumque Rhēni brachiolum apertus est transitus) fructiferis consitum est arboribus & vinetis, ut alteram non desideres paradisum. Hanc modo arcem dominus meus & amicorum sincerissimus Petrus Brunus canonicorum Sancti Pancratij decanus, vir singulari eruditione & doctrina, legumque & canonum longè peritissimus, ad suas suorumq. delicias sub annua excolit pensione. Hæc igitur, ut dicere cœperam, castrorum commutatio, & nostri Comitissæ prouida cōcessio ad hunc usque diem iure hæreditario heroibus Walsenariis

*Castrium
Leidense.*

*Petrus
Brunus.*

scenariis perseverat, & perpetui omnium quæ per Rhenum importantur portitores sunt instituti. Tanti suam Comes patriam habuit, ut & aliis omnibus posthabitis eius gloriæ consuluerit, & vasallo suo nihil emolumenti ademerit. Porro obfirmatis sigillo pactis, Castrum illud apud Catthos, arcem Britonum dicunt, quod ab ea directus in Britanniam erat transitus, mox dirui Comes iussit, & pristina apud exteros nostra suscepit Bataua dignitatem, notitiam, & honorem.

Veterum verbis, auctoritatibus & dictis facta & opera subiunguntur. ut qui verbis nolint credere, vel operibus ipsis credant, quibus Romani irrefragabiliter attestantur, Batauiam quàm maximè Hollandorum esse.

CAPVT VI.

OPERÆPRECIVM nunc esse arbitror, Reinerie virorum omnium candidissime, his veterum auctorum testimoniis & verbis, opera ipsa & facta coniungere; & Romanorum monumenta in medium adducere, quibus nostram, atque adeo nostram illustrarunt Batauiam; ut alteram nemo qui vel hominem agit cupiat inuestigare.

gare. Quibus nimirum hac ipsa luce clarius poterit cunctis irrefragabiliter elucescere, Batauiam ipsam non Sicambrorum, sed quàm maximè Hollandorum esse prouinciam. Videre enim mihi videor, nonnullos ea comparatos esse natura, vt ipsis etiam Iudæis reperiantur duriores, qui absque prodigiis & signis non coluere Deum. Accipiant itaque hi signa euidentissima, & in rem nostram atque sententiam venientia, quæ hodie extant, & cernuntur, quæ quotidie compaginantur, & leguntur, vt si non Historicorum verbis, certè ipsis fidem adhibeant factis, & lapidibus insculptis, per quos ipsi Romanorum Cæsares nos credere compellunt, partium Hollandiæ Batauiam esse. Anno igitur salutis nostræ supra millesimum quingentesimo secundo inuenta sunt obiter aratro humum proscindente, prope Leidas ad iactum sagittæ ab ipso Rheno, vetustissima Romanorum monumenta, grandibus insculpta faxis, cum circumferentia ad quadrum & fundamentis magni palatij. Cuius sanè muri senos in latitudine, ducentos in longitudine pedes habebant, & in singulis eius quadraturæ angulis, singulas opere sphaerico miræ amplitudinis turres. Inter cetera, vt breuiter curram, huius Romanorum

manorum arcis ruinosa, & plurimas forsitan
fide maiores reliquias (si oculi fallerentur)
duo præcipui & grandes inuenti sunt lapi-
des, qui Romanis inscripti characteribus hoc
continebant:

Scriptura sculpta in primo lapide.

SEVERVS. PIVS. PERTINAX. AVG.
IMP. TRIB. POT. VIII. IMP.

Hoc est, Seuerus, Pius, Pertinax Augustus
Imperator, Tribunitia potestate, octauum
Imperator.

Alia scriptura.

AVG. PIVS. PONT. MAX.

P. L. SEPTIM. SEVER.

COH. XV. VOL. P. P.

Hoc est, Augustus Pius Pontifex Maxi-
mus Publius Lucius Septimius Seuerus Co-
hortis quintædecimæ Volusianæ, aut Vol-
scorum.

Sculptura & scriptura secundi lapidis.

IMP. CÆS. L. SEPTIMIVS SEVERVS
AVG. ET M. AVRELIVS. ANTONINVS. CÆS.
COH. XV. VOL. ARMAMENTARIVM.
VETVSTATE. CONLAPSUM. RESTITVE-
RVNT. SVB. VAL. PVDENTE. LEG.
AVG. PR. PR. CYRAN. CÆCIL. BATONIE.
PR. Æ.

Hoc

Hoc est, Imperator Cæsar Lucius Septimius Seuerus Augustus, & Marcus Aurelius Antoninus Cæsar, cohortis quintadecimæ Volscorum, vel Volusianæ, Armamentarium vetustate conlapsum restituerunt. sub Valerio Pudente Legato Augustali, Præfecto prætorio, curante Cæcilio Batonte præfecto.

Mirum itaque si non miremur tantam Romanorum erga Batauos societatem, gratiam & amorem, apud quos non obstantibus tot terrarum spaciis, tanto suum armamentarium labore opera & impensis instaurant, curante Cæcilio Batonte Batauorum præfecto. Quæ quidem reparatio, si diligenter rem & tempus inspicere volumus, facta est sub Romano Pontifice Calisto primo. qui omnibus Deo sacratissimis clericis & sacerdotibus continentiam indixit, circa annum Domini ducentessimū vicesimū primum. Primam tamen eius foundationem nusquam adhuc legimus, neque supremam eius deuastationem, qua profectò ita sub terris obrutum est, vt nemini nostrum antea constiterit quicquam ibi latuisse, vbi nunc tandem hæc eius arcis celeberrima Romanorum inueniuntur monumenta.

Sculptura & scriptura eiusdem lapidis in hac pagina. nam habet quatuor pedes in altitudine, & senos in latitudine, positus ad introitum anterioris portæ. Vidimus, compegimus & legimus:

S. NERVAE. TRAIÆ. CÆS. GER.
DACICO. TRIB. P. PP. CONS. V.
LVCENSIVM. PRÆF. TRAIANO
TRIB. PO. LVCENSIVM.

ANNOT. Hæc inscriptio parum proba est, videturque omnino ex diversis inscriptionibus conflata. Sed quum author se eam vidisse & compegisse testetur, intactam relinquere, quàm mutare, malui.

At forsitan ad hæc inferet Batuanus noster, & dicet: Quid sibi hæc omnia, ô Aureli, ad tuam Hollandorumque Batauiam? An verò quoniam in hac inscriptione legis *Curante Cæcilio Batonte*, ad Batauos continuò referes? Minimè inquam. Absit absit hoc à me; nec quisquam credat velim tam hebeti me esse ingenio, tamque scrupulosum ut iis me cauillis occupem. Non enim in angiportu ambulamus; prætoriae & consulares ingredimur plateas, arcesque Romanas. Respice igitur & legito quæ sequuntur, & quidem maximis in hanc formam scripta characteribus.

GENS

GENS BATAVORVM,

AMICI ET FRATRES

ROMANI IMPERII.

Hæc facilè inscriptio ibi quàm maximè declarat esse Batauiam vbi olim stetit & nunc tandem nostra ætate reperta est. Credo igitur te quisquis es, tantis testibus & tantis rerum monumentis ita obrutum, confutatumque esse ipsa etiam veritate, vt nihil posthac repugnare, nihil vltra quætere meritò debeas.

Epigramma tumultuarium & extemporale in eundem.

Hiscere nū contra perges? Non, cedere fas est.

Credere & his veteres quæ posuere patres.

Si tibi profuerint quæ scribimus, ito, valeq.:

Sin minus, est mecum pugna gerenda. caue.

Sæuiet Aurelius, grandemq. ardescet in iram vel exurges

Carmine, bile, stilo, Thespiadumq. manu.

Inuocat auxilium omnium literatorum.

Arma huc ô Muse, vos huc Heliconides arma

Conserite, inq. spatas perfidus hostis eat.

C 3

Ferte

*Ferte arma Aonides, si non respiscere curat,
Pellite eum è castris, fiat asellus iners.*

Batausus ad Batuanum.

*Horum acies ponenda tibi: iam iamq̃ videbis
Me cataphractatum, qui pedes antè fui.
Aut cede, et nostris tandè coniungere castris,
Aut metue, & fugito. Nam tibi tela paro.*

*Inuenta demum citra omnem controuersiam
Batauia: quanto eam habitatores amore co-
luerint, quantàque illustrarint virtute,
nunc pariter audiamus.*

CAPVT VI.

CORNELIUS quem Tacitum cogno-
minant, habito iam sine omni hæsita-
tione Batauiæ loco, de loci eiusdem incolis,
sua quidem sententia, sed nostris nobis lo-
quatur verbis. Qua videlicet in hostes vir-
tute, qua in amicos fide & gratia, quo deni-
que in patriam amore fuerint, quàm paucis-
simis repetemus. Nam mores & vitæ co-
rum instituta proprium sibi codicem postu-
lant & morantur. Arcem igitur illam (cu-
ius iam iamque monimenta, & vt verius di-
cam, reliquias & fragmenta ostendimus)
Vitellius inferioris Germaniæ sub Nerone
princeps

princeps gubernans, communiter & pacifice cum Batauis agebat. Claudium Ciuilem gentis primorem charum habebat ex animo; eratque viro comiter inclinatus. Præterea omnibus ciuilitè præesse, cum æqualibus cursu certare, iaculari, obequitare, venari, cunctisque gratus esse. Cuius rei gratia, suorumque precibus, Ciuilis vir sanè quàm regia stirpe, nostrasque prouocatus, filio Romani principis filiam suam dedit vxorem. ea demum ratione, vt communibus populi sui rebus ingenuè consulèretur, & pacem cum Romanis perennem haberet. Hoc Latini fœdere non parum erecti, coeperunt in terra non sua nequiter agere; genium vino, iocisque curare, colonos opprimere, incautis insidiari, aliena rapere & calumniari. Deinde, quæ sua illis natura est, studere avaritiæ, luxuque omnia fœdare; impuberes forma conspicuos, & quæ plerisque nostratium est, procerâ pueritia, in naturæ dedecus ad stuprum trahere, & ingenuam iuuentutem ad delectum vocitare. His citissimè Claudius cognitis, suorumque fortunæ miserens, & ab infandi sceleris haud minimè abhorrens turpitudine, primores gentis suæ, & promptissimos quosque vulgi, quasi specie epularum, Sacrum in nemus vocitabat.

Vbi cum eos mero & latitia incaluiffe videt, à gloria laudeque patria orsus; iniurias, raptus, & cetera seruitij mala enumerat: neque sese iam à Romanis socios, vt olim, sed tanquam vilia haberi mancipia. Insuper instare propediem delectum, quo liberi à parentibus, fratres à fratribus, mariti ab vxoribus veluti supremum diuidantur. Emori præstare per virtutem, quàm hanc miseram vitam atque inhonestam, vbi alienæ superbix ludibrio simus, diutius sustinere. Magno cum assensu auditus Ciuilis, vniuersos sibi adigit. Missi ad proximos Caninesates sunt qui consilia sociarent, statimque accitis Frisiis qui mox nauigijs ad arcem Britonum appulerant, repente Ciuilis arma rapit, idemque ceteri facere. Quid multis? Incautum Vitellij filium (nam ille, tum agebat Maguntia) nec de comineatu satis prouisum, vt qui amicitia gratia nihil tale suspicaretur, in castro (Arcem dicunt Romanorum) prope Leidas inopinata premunt obsidione, & hostiliter circumuallant. Eiecto post alterum diem ab arce, præses nocte concubia nuncio patri Ciuilis temeritatē scribit; quæ neque staret conuentis, neque geniali thoro quicquam deferret; oratumque mittit, vt si sibi suæque posteritati bene consultum esse cupiat

cupiat, sine mora descenderet liberare filium suum strictissimè obfessum. Nuntius in itinere Traiectum versus à Batavis interceptus, ad Claudium reducitur; literas rogatur, & offert, omneque negotium coram proficitur. Tum Ciuilis ad præsidis tabellionem ita refert, dicens: Ecce literas domini tui integristibi reddimus; Vade ocyus, ne steteris. extremum enim Vitellij periculum simulque nostrum nunc agitur. Interea auspicandum nobis est, vt qui plurimum debemus virtuti; quid etiam fortunæ si adsit, debeamus innotescat; quam nemo vnquam mortaliū diu in potestate habuit. Hæc & alia huiuscemodi vbi Claudius dixerat, post præsidis nuntium, & ipse versus Vbios & Rheni accolæ mittit; orans vt saltem Vitellij iter & descensum suo equitatu retardent, & transitu coërceant. Nam tum Colonienfibus etiam hostis erat. Se interim suo periculo in commune libertati consulaturum, ipsum se huius præclari facinoris caput & principem gerere; neque militarem sine duce turbam aliud quicquam esse quàm corpus sine spiritu. Quare sibi inprimis capta oportunitate consulere; deinde amicis in necessitate non deessent. Vnam omnium esse sententiam, Romanos omnes

C 5

è Ger-

è Germania propellere; libertatem natura omnibus etiam mutis animantibus datam; virtutem verò proprium hominis bonum; deosque fortioribus semper adesse.

Audita est huiusmodi Ciuilis oratio ab Agrippinensibus cum omnium silentio & assensu; transitumque Vitellianis non permisere. Interea præfectus arcis Romanæ (quam tum Claudius noster cum suis occupauerat) spe venturi patris destitutus, ac interim annonæ attritus inopia, se suamque suppellectilem pacto redimens, arcem Ciuili aperuit; sicque nostris nullo sanguine & vulneribus victoria stetit. Deinde confestim duarum cohortium hiberna proxime Oceanum irrumpunt, nomenque Romanum quaquà versum ab insula sua propellunt.

» Nullum etenim mare tantos concitat fluctus, quantos multitudo libertate luxurians

» habet motus. Hæc vbi Romæ audiuntur, lugere omnes, Vitellij iniuria & libidine Batauos fratres & amicos Imperij à se tandem descivisse. Quare mox illum iussu Vespasiani accitum, Tiberinis immergere vorticibus; quòd suæ studens auaritiæ, fidissimos Imperij socios, sua etiam petulantia Imperio abruptisset. Ecce tanto Claudius Ciuilis pro patria succensus est amore, ut se ultro

vitro cum
posuerit
ciscens, &
omnes su
tantum &

Quæ B
& quæ

GAV
tau
bus Rom
Imperi
sunt ab
scæ at
tra vrb
runt per
ablatam
qui Ves
gratia I
Bataui
& Aue
mo eq
iple qu
aquis v
derent
in Car

ultro cum suis Batauis, eatenus periculo exposuerit, quatenus detestabile crimen vlciscens, de medio suorum tolleret. tametsi omnes sui tributorum expertes erant, viros tantum & arma Imperio ministrantes.

*Quæ Bataui Imperio beneficia præstiterunt,
& quæ illis vicissim Imperium præstitit.*

CAPVT VIII.

GAVDE nuncigitur in sinu ô felix Batauia, quæ tales produxisti viros quibus Romanum haud minimè sustentabatur Imperium; & qui rursus in multis decorati sunt ab Imperio. Tanti enim ab Impp. priscæ ætatis habiti sunt, vt sine illis nullum extra urbem armigeri Martis subire tentaerint periculum. Hi sunt quippe Bataui, qui ablatam Neroni Italiam restituere. hi sunt qui Vespasiano diu deliberanti, amicitia gratia Imperium adegere. Hi sunt denique Bataui, qui Heduos iuxta Ararim fluuium & Auernos populum Aquitania instructissimo equite protriungere. cum quibus olim ne ipse quidem Iulius congredi audebat; quod aquis vndique sepirentur, & innumera gauderent populi multitudine. Frequenter enim in Cæsarem circiter ducenta millia pugnantium

torum eduxerunt. At Bataui milites imperterriti & equites, præcipuo natandi studio edocti, arma equosque retinentes, integriturmis nouerant flumina perrumpere, & ab insperato hostibus imminere. Per hos præterea C. Caligula & Claudius Imp. Britanniam tributariam effecerunt. Per hos Galba, Ottho & Vitellius sacri Imperij incubatores profligati & repulsi. Per hos denique Lingones in prouincia Lugdunensi, quos Vitellij motus turbauerat, in Imperatorum officio sunt retenti. Tam enim formidabile cunctis Batauorum erat nomen, ut grande viderentur momentum sociis, aut (prout inclinassent) aduersis; quod & Martialis poëta, & Domitiani culinarius testatur his verbis, dicens;

* Domitia-
nus.

*Sum figuli lusus, rufi persona Bataui,
Quæ tu derides, hæc timeo ora * Pater.*

Hæc Bataui, ut quàm paucissimis plurimam præteream, Imperio præstiterunt. Nec mentiar, si dicere velim, & congruis testibus asseuerare, nunquam per orbem, tantum terrarum sub Regibus ipsis usque ad Tarquinij Superbi expulsionem Romano adactum esse Imperio; quantum illi, victricibus armis, Batauo adiecere. Neque enim omnes ille veterum cruentæ victoriæ, & tantis

emptæ

empræ calamitatibus, per ducentos ferme
& quadraginta quatuor annos, tantum dila-
tare potuerunt Imperium, quantum illud
suo tempore Bataui extendere. Sed dices;
Quid rogo pro his omnibus præstitit Bata-
uis Imperium? Plurimum, inquit, per om-
nem modum. Inprimis tanto eos Romani
honore & gloria, amore & benevolentia
(quibus neque melius neque amplius in na-
tura mortalium est) & quidem quàm offi-
ciosissimè prosequuti sunt, ut illos nullo mo-
do à se diuelli permiserint. Cum enim Fa-
bius Valens præfectus Augustalis Batauos
ab exercitu Romanorum diuidere destina-
set, quòd paulò iactantius garrirènt, omnem
belli fortunam in ipsorum manibus sitam;
quodque simul ex petulantia (ut plerunque
fit) perfidiam suspectabat: mox incerere so-
cij Romani, fremere Legiones, orbari se
fortissimorum virorum auxilio. Veteres il-
lostot bellorum victores, diuque exercitos,
postquam in conspectu sit hostis, veluti ex
acie abduci, clamitantes Batauos Imperij sa-
nitatem, sustentaculum, robur & columen.
neque idèò abrumpendos, ut corpori vali-
dissimos artus. Ceterum tanta Romani
Batauos fide & gratia donauerunt, ut suum
inter eos erexerint armamentarium; in re-
bellium

bellium terrorem; & post plurima annorum
 curricula, illud vetustate conlapsum ad per-
 petuam mutui amoris memoriam instaura-
 uerint. Quid de præsidiis dicam, quæ in li-
 tore maris, ad tuendam sibi Batauiam ab in-
 cursu Barbarorum, olim posuerunt? Quid
 referam de aggeribus & collibus, quos tum
 in nostræ regionis fronte, cōtra maris æstus;
 tum in tergo aduersus Rheni excursum plu-
 rimis laboribus & impensis construxerunt?
 Quid denique loquar de Latinarum Schola
 literarum, quam ibidem ad Rhenum haud
 procul à castro (quod arcem dicimus Ro-
 manorum) aperuerunt? Videntes enim Ba-
 tauinam iuuentutem procera pueritia, acri-
 que ingenio, si studium non deesset: lin-
 guam eorum suapte natura exsertam, voca-
 lem, expeditam, & ad omniaabilem idio-
 mata, & cui extremæ non excidunt tenuiter
 syllabæ; nec vox faucibus auditur, sed plano
 resonat pectore; sermoque profertur expres-
 sior: non potuere committere quin Roma-
 no eos instruerent eloquio, quorum indu-
 striam & linguam, suâ tum eruditam, sibi
 adhuc vsui fore sperabant. Nam quoniam
 Batauiâ portuosa est, & mare ei apertum,
 quo ad omnes facillimâ nauigatione perue-
 nias nationes: credebant Romani; in nullo
 sibi

Schola.

sibi vtilius consultum iri, quàm vt Batauorum pueros bonas artes omnemque ciuilitatem edocerent; vt vtriusque linguæ suffragio faciliùs ad subiugandas ignotæ sibi linguæ nationes perumperent; & Batauos eorundem iuuenum parentes, ea specie in officio acriùs retinerent, quorum filiis tantam impendere curam videbantur. Tota namque Romanorum spes & fiducia totius Germaniæ in fide conseruandæ, à solis tum visa est Batauis propendere; qui iam diu Germanorum bellis erant exerciti. ne si illi forsitan ab Imperio desciscerent; reliquæ Teutonum, imò & Galliarum nationes mox sequerentur. Nec multum abfuit, si non frequenter cum illis Romani principes dissimulassent. Propterea enim, & quidem quàm maximè Iulius Ciuilis præpotens inter Batauos periculo exemptus est; vt non cum Pompeio Belgicæ procuratore, & Iulio Burduno Germanicæ classis præfecto, morte abriperetur. Causam rogas? Ne eius supplicio, (inquit Tacitus) gens ferox Batauorum à Romanis alienaretur. Tam formidata Romanis Batauorum virtus, tamque accepta fuit eorum fides & constantia.

Hactenus ex reconditissimis Veterum archiuis, verè de vera Batauorum regione, potentia,

potentia, societate & gratia cum Imperio, satis dixerimus. Reliquum est, ut nunc de nostræ insularis Bataviæ felicitate, quæ inter duo Rheni brachia sita est, perpauca dicamus. Hæc gemina Rheni ostia Plinius Helinum vocat & Fleuum. Illud prope Walachriam, extremam Rheni & Salandiæ insulam, Oceanum petit. Istud verò circa Herlingum celebrem Frisiorum portum, & proximè Scellingiam in mare præcipitatur.

De insularis Bataviæ felicitate, cultu, delitiis & commercio, vide finem libri secundi. in quem locum Aloysij Marliani elegantissima ea de re Epistola consultò reiecta est.

CORNE-

CORNELII AVRELII
DE SITV ET LAVDIBVS
BATAVIÆ
LIBER SECVNDVS.

*Reynerio Snoyo Geduano, viro doctissimo
& Medicinæ professori,*

CORN. AVRELIVS S.

PTATISSIMA nobis est,
mi Reineri, virorum om-
nium candidissime, tuæ fla-
grantissimæ voluntatis insti-
tutio; qua pridem animo de-
stinasti, mutua Epistolarum vicissitudine,
quòd corpore separamur, in literario me-
cum stadio velitari. Conditionem fateor
pro mea virili, & quidem amicè fideliter-
que admitto. At caue tu interea, amico-
rum sincerissime, ne contra te Carneadem
prouocasse doleas; dum (quod forsitan
quàm fieri poterit breuissimè) tuarum quæ-
stionum nodos cupis dissolui; multo ille
ocyter longiore quàm æquum est oratione,
ex ea quam ei facillè tribuis dicendi copia
tuas aures defatiget. Nec te Daretis qui-
dem

dem ac Entelli oblitum esse velim, barbarique Hieronymi dicentis: Bos lassus fortiter figit pedem. Caue itaque tibi ne dum pressius aliquando humi vestigia fixerim, tuas dolenter obtriuero plantas. Verum hæc interim more nostro familiariter iocati sumus. Tuæ enim charitati morem gerere, quoad eius per me fieri potest, gratissimum habeo. Veruntamen in his quæ flagitas non me agogum & ducem; sed socium & comitem lubens offero, polliceor & spondeo. Cum igitur intelligam te magis ex aliorum ingenio, quam proprio (vt qui in tuis elaboratissimis Batauorum Comitum & Pontificum historiis ne in minimo quidem à me dissentias) hæc ipsa dubitando proponere: haud molestum nobis fuerit, quantumlibet dabitur otij (nam diurni cogimur ex religione laboris pensum reddere) succisua tempora tibi & amicis impartiri. Igitur, quoniam, teste Philosopho, dubitare in singulis non erit inutile; & nunquam sine disceptatione res dubias credimus elucescere; ad indagandæ veritatis prælia tecum accingimur. quam nimirum, si quid Aristoteli deferimus, sine disputatione quærentes, haud immeritò comparabimus viris viam qua eant ignorantibus. Accedit & his

verus

verus fidelisq̃ue testis Hieronymus, ita contra Pelagianos scribens, Socraticorum schola, inquit, consueuerat omnia adducere quæ dici possent ex vtraque parte; vt magis perspicua fieret veritas. Sed & Sacri nobis Canones in his non minimè suffragantur; vbi legimus: Veritas sapius exagitata magis splendescit in lucem. Sicut enim in aquæ cyatho si guttam olei coniectam multum exagites, plurimos generat oculos: ita etiam variis quælibet res discussa altercationibus; oculatiorem ipsam efficit veritatem. Quapropter Scholasticis permittitur quandoque ad ardentissimam vsque bilem disputando contendere; vt vel ita rei veritas clarius elucescat. Sed iam in campum expedienda est acies. En acinace accingimur, septi armis, galeaque obtecti, hastam in agrum coniecimus. Contortis vibranda est oratio iaculis. vt quacunque nudus fuerit hostis, feriat. Igitur vt iam tandem stadium ingrediar, nihil ambiguitatis de Batavia nostra tibi relictum esse, sed omnifariam te nostris astipulari sententiis scribis. Porro de Betua seu Batua, quam tu auctore Tacito Bethasiam credis; nonnihil à me dissentire videris. Amo in te, vt verum fatear, hanc incredibilem atque adeò accuratam

historicæ veritatis indaginem, & cumulatissimis vsquequaque eam extollere contendendo præconiis; qua profecto non tuos modò labores, verumetiam mea studia ab omnibus doctis & quidem benèuoliscum-
mendatum iri procuras. Hæc est nimirum veritas quam tota Philosophorum academia quærit; quam præclara Theologorum schola inuenit; quam denique sancta religio plenariè, atque adedò vna possidet. Morem itaque geram tuo, mi Reyneri, desiderio; modò tu vicissim memineris duplicato me fœnore remunerandum. Sed quò id facilius possis, imò vt voluptuosius, & quidem sine labore atque dispendio velis; nulla re alia opuserit, quàm vt immortale historiarum tuarum opus in lucem edas, & nostræ paruitatis opuscula, quæ tenui confecta sunt Minerua, sed tuo amori ingenuè dicata, sine fastidio lectites; & in mutua charitatis argumentum sine fine lecturias. Itaque vt ad rem nobis propositam demum pertingamus; breuiter dicimus; Neminem Latinorum qui Germaniæ describunt historias, de Betua, aut (si qui malint) Batua fecisse mentionem. Quapropter quæ olim de hac regione legimus, fideliter in medium proferemus. Cùm igitur antè duo lustra
gemi-

geminas
gratia
ctoritate
trauimus
Hannon
mox ce
cientibu
rio adm
quenda
simo per
German
bat. In
thasia,
sum le
duo pr
sumus.
gerim
Agrippi
ineuita
circum
provisu
& Ger
Martia
rinum
oppug
patrum
protin
nus si

geminasque messes Parrisios reformationis gratia peteremus, Parliamentæa acciti auctoritate, & patrum præcepto emissi; intrauimus tandem obiter haud ignobile in Hannonia cœnobium monachorum. vbi mox ceteris comitum meorum sese reficientibus, solus bibliothecam loci ab armario admissus conscendens; inueni librum quendam pulueribus oblitum, & antiquissimo perscriptum caractere, qui omnes Germaniæ Belgarumque historias continebat. In hoc quæ nunc de Betua, deque Bethassia, & nostra denique Bataua scripturus sum legi & collegi. Nam ibidem ferè bi-duo propter aëris inclementiam hospitati sumus. At de Betua primum quid hic legerim tibi literis mandare curabo. Igitur Agrippinensium Vbiorumque ecclesia, suo ineuitabili fato priuata pastore; cum iam circumquaque Arriana pestis immineret, prouisum est Synodali Episcoporum Galliæ & Germaniæ concilio (cui tum maxime Martinus Turonensis præsidebat) vt Seuerinum, seuerum hæreticorum in Aquitania oppugnatorem eidem præficerent. Qui patrum decreta humiliter suscipiens, relicta protinus Burdegala Coloniam petit, vt munus sibi ab Episcopis iniunctum sagaciter

D 3

exequa-

exequatur. Hunc non ita longo pòst tempore, suorum quidam ex Aquitanica regione proceres sunt consequuti. Quibus vt apud se commanendi locum prouideret, orat Seuerinus Brabonem Caroli septimi filium, Pepiniq̃ue primi Brabantia Ducis auum, qui tum Gelriae & Hasbaniae praesidebat, vt suis cognatis sedem alicubi ordineret. Qui, praefulis charitate deuictus, & gratia, insulam Rheni in Gelria eis concessit, & ipse in Landeno sibi mansionem statuit. Hi itaque proceres cum terram sibi à Brabone concessam viderent esse campestem & planam, facileq̃ue meabilem, Betuam ex situ loci vocitarunt. Betere enim veteres, benè & sine molestia ire interpretantur. quemadmodum etiam vbi in regionibus intra Alpes & monticulos, terra occurrit plana & campestris, eam continuo

Campania. Campaniam appellamus. Ita in diuinis reperitur scripturis, cum Martyrum memoriae recensentur, Campania Galliae, vbi Rhemorum ciuitas est, quae Francorum reges sacro initiat chrisinate; & Campania Italiae quae nunc Terralaboris dicitur: quod haec quondam loca, circumiacentium comparatione, non montosa, sed aequalia & gressu facilia, pascendisq̃ue pecoribus apta esse

cogno-

Brabo.

Betua appellatio unde fluxerit.

Campania.

cognoscuntur. Quocirca multo omnium
facillimè possumus colligere; nihil de Betua
Romanos olim scriptores meminisse; quæ
id sibi nominis tum primum accepit, cum
Theodosius minor rerum potiretur. De-
inde ab ea tempestate, & Werenfridi tem-
poribus, qui Catholica fidei radiis eam pri-
mus illustravit, in hunc vsque diem apud
nos idem perseverat nomen. Nihil tamen
hæc Sicambrorum portio quantula est, cum
Bethasia, neque nostra cum Batavia com-
mune habet. Et quoniam horum proce-
rum (quos Sancti Seuerini cognatos memo-
rauimus) alij supernè, alij infernè moraban-
tur: vno sub nomine Betuam superiorem
& inferiorem distinguebant. Hanc in pos-
sessionem longo post tempore tanquam
hæreditaria successione Walgerus princeps,
& ipse paterno genere Aquitanicus, cum
Tersterbadiæ comitatu, prope Tilam com-
morans acceperat; priusquam frater suus iu-
nior Theodericus, à Carolo Caluo Franco-
rum rege, post Danorum incursionem, Ba-
tauia, nunc Hollandia, donaretur. Hæc
de Betua interim mi Reyneri tibi sufficere
credimus.

PORRO de Bethasia, quæ priore li-
bro Bataviæ gloriam tuentes scripsimus,

Bethasia.

tu rarissima habeto omnia; quoniam eodem ex fonte libroque memorato ea nostris tibi verbis accuratè satis expressimus. Hæc enim Bethasia Mosanorum est regio; cuius, ut ipse nosti, meminit frequenter Tacitus. Hic milites Romani suas stationes & hyberna agebant; quod natio illa quasi medius Germaniæ Galliæque sinus videbatur, ut eò facilius Austrasiorum & Lingonum regna, quæ nunc Lotharingos & Burgundiones complectuntur, in fide & officio retinerent. Hic præterea, ne quid Imperiali deesset industriæ & commodo, Octavianus Imperator semper Augustus in honorem patris sui, Octaviam urbem haud procul à mari condidit; propter argenti fodinas in monte Vosago, salisque fontes candidissimi. At mirum dictu, ubi tum mare propius affluebat; ibi nunc dum vorat & reuomit dira charybdis aquas, amplissimam plurimis passuum millibus continentem relinquit. vnde & nos versus Septentrionem suis vorticibus acius inuadit: tantaque facta est ab ea ætate usque in præsens, locorum & fluminum, morumque & hominum apud Germanos, Belgas & Batauos immutatio, ut noua prope indigeant historia. Hactenus de Bethasia. Porro de nostra Batavia satis super.

*Octavia
vrbs.*

superque in priore libro commentatum
 esse arbitror; vbi tamen (quod maximè di-
 ctum oportuit) præterisse me recolo. Dum
 enim omnem atque ad eò vnam in Betha-
 uia describenda intorqueo mentem; alte-
 rum Rheni cursum, (vt vel geminà eius bra-
 chia non prætermittam) quo ipse in Fle-
 uum tendit, non descripsi. Igitur quemad-
 modum, priusquam Leidas ciuitatem Bata-
 uorum longè omnium ædificiis & moribus
 ornatissimam Rhenus ingreditur, bicornis
 est: ita gemino iuxta gurgite extra præfa-
 tam urbem, relicto iam rure Lopseno, pro-
 pe sui nominis Burgum, vbi nunc regalis
 sacrarum virginū est abbatia, sese dispartit.
 Altero, quo per vtrosque Catthos Oceanum
 petit; altero, quo Caninefates Frisiosque
 interluens, tandem propter Sancti Athel-
 barti regale monasterium, supraq. castrum,
 quod Rheni domum vetustas appellat, gran-
 di sinu in Fleuum vsque decurrit. In vtra-
 que Rheni huius ripa, ab eo fermè loco, quo
 Catthos Rhenanos deferens, versus Subso-
 lanum in præfatum vsque tendit procur-
 sum, plurima olim viscebantur castella, vil-
 læ, pagi que populosi, domus voluptariæ,
 quas à volucrum circumstrepentium garri-
 tu Auium concentus vocabant. hinc nemo-

Leida.

Binichem.

Uoghelle:
sanct.

D 5 renses

renses horti, deliciarumque monticuli, sal-
tus innoxij, & omni ferarum genere offerri,
fertiles agri & palustres, omnibus aucupis,
& leporum cuniculorumque venationibus
aptissimi. Hic lacus piscosi, & torrentes
refrigeratorii; ita ut alteram terrestrem non
desideres paradisum. Hic domus illa stabat
tributaria, quam Danorum rex subactis sibi
Frisiis ibidem erexerat; in qua regalis qua-
stor censum quotannis ad iactum ærei scuti
exigebat. de qua Grammaticus Saxo mi-
randa ponit in Historia sua, quam De Gestis
Danorum accuratissime edidit. Post hanc,
lucus sequebatur Baccho dicatus; undique
vitibus vltimoque consitus. Eius loci inco-
læ, Bacchiades olim, nunc Herlemij voca-
tantur. gens dura, sed æqui tenax; ubi adhuc
nostra tempestate, quum noua erigenda-
rum ædium fundamenta effodiuntur; cer-
tissime constat, ad humani penè femoris
spissitudinem veterum radices vitium inue-
niri. His præterea prætoria accedit domus,
& principale ciuiliū causarum consisto-
rium. quod tandem Wilhelmus Romano-
rum rex designatus, & Comes noster, in
Hagam transtulit; erecto ibidem mira ma-
gnitudine & Imperiali quodam splendore
palatio; in quo de patriæ causis & negotiis
tracta-

*Saxo Gram-
maticus.*

*Bakenes-
fers in
Haerlem.*

*Curia Hol-
lædia Har-
lemo Ha-
gam trans-
lata.*

tractaretur; cuius laquearia & omnia tigno-
rum ligna (mirabile visu) neque caries aut
putrilago corrodere, neque aranea suis fœ-
dere teliscernitur. Huic in descensu pluri-
mæ adiacebant arces, domusque senatoria;
quarum vel prima fuit Baronum de Lata *Wrede-
rode.*
virga; qui legitimam à primis Hollandiæ
Comitibus progeniem ac stemmata du-
cunt; deinde dominorum de Vellefona & *Illustres fa-
milia Hol-
landia.*
Beuereuico; militum de Hemerca vel Su-
thera; de Gastrico; de Limba; de Polanio;
de Polenburgo, deque aliis plerisque (modò
nobis sine nominibus) castellis & mœnia-
nis; quæ iam partim vetustas, partim edax
flamma consumpsit. Postremo Rhenus ex-
inde progrediens, & prope Alcmariam re- *Alcmaria.*
flexo cursu, Veronam versus (olim ciuita- *Verona.*
tem Frisiorum maximam, sed à Batauorum
Comite solo potenter æquatam) ad Eurum
vsque grandi lacu procurrit. Tandem circa
arcem domumque suo illustrem nomine, & *Rincchem*
vetustissimorum dominorū De Egmunda
monimentum (qui de ipso Rathbodo Fri- *Egmunda-
norum re-
gia stirps.*
sonum rege trahunt originem) tutissimum
aperiebat nauibus portum, quæ de mari ap-
pulsæ Batauos & Rhenanos suis cum merci-
bus adire cupiebant. In eum portum, pri-
mo Iustiniani Imperatoris anno, nostræque
salutis

salutis DCLXXXVII; Sanctus Wilfridus Lindisfarenſis Epiſcopus Romam iturus, flante Fauonio appulſus eſt; qui ab Aldegilo Friſiorum rege, patre Rathbodi, & omni populo honorificè receptus; primus in Friſia Chriſtum per hyemem totam prædicaui, & complures fonte abluit ſalutari. In hunc etiam, Anno DCXC; miſſus à S. Egberto Eboracenſi Archiepiſcopo Willebrordus; regnante in Anglia Catholico rege Alfrido, & præſule Coloniae Alderoino; cum vndecim verbi Dei cooperatoribus, vt Friſiam conuerteret, appulit. Ab hoc denique portu Rhenus ampliore procuſu Herlingum pertransiens, Fleuum vſq. Seeldingam ſancti Brandarij inſulam attingit. Ecce dum aliud ab Helno Rheni brachium (quod Fleuum dicunt) quærimus; forſitan opinione longius per varia terrarum ſpatia euagati ſumus. At nunc vel tandem ad propoſitas recurrat oratio quæſtiones.

N V P E R igitur dum cœnobitæ & amico erroris præcipitium adimere cupimus; nonnullis & ipſi videmur erraſſe. Scripſimus enim (nec inſicias ire volumus) noſtram ibi Batauiam incipere; non vbi Walis incipit, ſed potius vbi deſinit; aut certè vbi nomen ſuum perdit; id eſt, prope arcem quam noſtra

ſtra
oppid
ſed non
Dædala
deſcribe
tem exp
mè prof
ſumere
brachiol
thafia in
nale pra
lim inſu
iſta mil
forſitan
Auguſt
qui Aug
lectitan
Wali M
ibi noſt
cipium
(vt ver
adhibe
Quis
noſtra
excipi
& ipſi
Omn
ab eo

stra ætas Lodeſtenum vocat, haud longè ab **Lodeſſeyn**
 oppido Goriceno. Et vt audentius aliquid,
 ſed non temerè efferamus; dum veluti ſub
 Dædalæo quodam typo noſtram Batauiam
 deſcribere, omnemque prorſus ambiguita-
 tem explodere cupimus; tandem apertiffi-
 mè profeſſi ſumus, non ibi noſtram initium
 ſumere Batauiam vbi Moſa (manuſacto
 brachiolo aluei quo Romanis breuior è Be-
 thaſia in Betuam & Nouiomagum Impe-
 riale præſidium tranſitus eſſet) ipſum Wa-
 lim inſluit; ſed vbi Walim Moſa excipit. At
 iſta mihi planè proferenti ſubſtomachantur
 forſitan viri haud vulgariter eruditi; quod
 Auguſto & Cæſari auſim contrauenire. At-
 qui Aurelius concertet Iulio? Ille (vt fortè
 læſtitant) ibi dicit Batauiam incipere, vbi à
 Wali Moſa recipitur. Ego autem è regione;
 ibi noſtram profiteor Batauiam habere prin-
 cipium, vbi Walim Moſa excipit. Nam
 (vt verum fatear) pluſequidem fidei noſtris
 adhibeo oculis, quàm Iulij Commentariis.
 Quis enim non videat iuxta Goricum (vbi
 noſtræ Batauiæ caput eſt) Walim à Moſa
 excipi; ſed minimè à Wali Moſam? quod
 & ipſe rerum vſus & natura nos docet.
 Omnis enim fluuius ſupernè descendens,
 ab eo qui infernè fluit, donec mare intrat,
 rite

ritè excipitur. Quod si conuertere volueris, plurimum desipies, & naturæ genium propè læseris. Vt cunque tamen est; ego hanc scopulosam cauillationem pili faciam, modò nostram monstraui ibi incipere Bataviā, vbi Walis prope Goricum se Mosæ commiscet; donec simul vel in Helinum vsque, quo Rhenus brachio multas completitur insulas, perpetuo meatu decurrant. Atque vtinam rescire dignentur viri plurima lectione eruditi, ipsum in Commentariis Cæsarem, non vbique esse Cæsarem; hoc est, non vbique loqui vt Cæsarem. Plurimi enim eius Commentarij, qui olim marginibus à diuersis inscripti fuerant, nunc librorum incititia, aut temeritate, in textum Cæsaris coaluerunt; ita vt plurimavideamus Iulij Capitolini, aliorumque complurium commentatorum Iulio Cæsari falsissimè adscribi. Porro in vetustissimo codice Cæsaris qui in monasterio regularium (quod olim Castrum Nantonis dicebatur) apud Puteolos & Aurelianum, qui ante mille & quinquaginta annos à Leone primo Romanorum Pontifice, cùm in minoribus ageret, scriptus perhibetur; sic equidem ipse legi; *A Mosæ Walis receptus insulam efficit Batavorum*; vbi per erroneam literarum trans-

transpositionē modò legimus; *Mosa à Walē
receptus in sulā efficit Batauorum.* Hoc etiam
inter receptissimos haud contemnendi te-
stantur auctores, qui de Rheno celeberrimo
Germaniæ fluuio ita scribunt; Rhenus mul-
tis, inquit, assumptis amnibus, Mæno sci-
licet, Limago, Mosella, Mosa, aliisque, in
Germanicum Oceanum duobus effundi-
tur ostiis, pluribus factis insulis, quarum aliæ
à Frisiis, aliæ à Sicambris, aliæ à Batauis, ho-
die Hollandis, incoluntur. quorum om-
nium nobilissimam Plinius attestatur insu-
lam Britannis oppositam. Quam nimirum
Batauorum insulam, Cæsar, inquit, in
Commentariis, Mosam fluuium accepta
Rheni parte, quæ Walis appellatur, efficere
dicit. Hæc eadem cum plerisque aliis in
rem hanc atque sententiam transeuntibus
priore libro attulimus. Nec facilè quouis
modo ab ea deflecti valeo; quam & oculi
nostri probabiliorem nobis faciunt; & ca-
stigationes Cæsaris Commentarij veriores
approbant & defendunt. At de his hæc-
tenus. Nunc ad postremam eundem est
quæstionem.

SUNT etiam nonnulli quibus nostra Ba-
tauia longè videtur angustior quàm vt Ro-
manis tanta multitudo militare potuisset;
ideoque

ideoq. ei Betuam tanquam superiorem corrupto paululum nomine Batauiam adiungi oportere. Verumenimuerò hæc mihi narratio visa est quasi aquilæ iuuentus, quam nemo facile comprehendit. At qui vel Thrasonis habet salem, hanc facile soluerit quæstionem; adeò digna res est ubi neruos intendam meos. O me scitum hominem, si vel homines prorsum ex stultis insanos fecero; aut potius ita me comparem ut sciolorum aculeos prudens perpetiar, qui, si veterum scriptores rerum oculatius inspicere velint; inuenient proculdubio Batauos non numero sed humero; non millibus, sed viribus, non anulo sed animo, non multitudine sed virtute, non strato schemate sed stratogemate vbique gentium pro Romano certasse imperio. Cuius rei gratia quoties militum delectus apud principes Romanos fieret, Galli que & Germani ex nomine, sub certo citarentur salario; solis Batauis gloria & victoria ex virtute promittebatur. Hi enim duplici remunerabantur stipendio; & propter singulare, quo ceteris præstabant, robur, speciale præ aliis donatium, quantumque volebant itineris & certaminis precium capiebant. Hos præterea C. Caligula electissimos sui corporis habuit custodes & statio-

& stationarios; plus fidei nostris quàm suis deferens. Cui etiam (quum in Britanniam tendere statuisset) consuluere sui, vt Batauorum ante omnia numerum, & maximè equitum instauraret. Tanta quippe Romani Batauos æstimabant fide, constantia & virtute; vt sine illis nunquam auspicari præsumpserint bellum, neque vllam sperare victoriam. His enim victoribus Hierosolyma sub Vespasiano est excisa; Italia Romanis reddita, Germania in fide & officio retenta; Anglia denique (quam ne ipse quidem Iulius euincere potuit) armipotenter est Imperio subiugata. Quæ profectò omnia Bataui non populi multitudine, sed animi virtute atque altitudine, audaciq; ferocia tanquam primipilares & Reipublicæ propugnatores perpetrarunt. Verum vbi hæc virtus & audacia (vt plerunque fieri solet) insolentiam Batauis augere cœpit: metuens Ordeonius Romani ductor exercitus ex instantia seditionem inter legionarios cohortesque posse suboriri; aut certè iam iamque apud Augustam Taurinorum exortam volens reprimere, decreuit Batauos, quos tum belli fortuna petulantiores effecerat, in Britanniam, vnde à Nerone exciti erant, ocys remitti. At ille mox pœnitentia ductus, &

E

diffua-

dissuadentibus iis qui paulò ante suaseraut;
 quodd interim viderent Batauorum cohortes
 vnà tendere ob veterem aduersus quarte-
 cimanos discordiam; inferioremque
 Germaniam (vt Ciuili iungerentur) expe-
 tere: scripsit Herennio Gallo legionis primæ
 legato, qui tum Bonnam obtinebat, vt Ba-
 tauos transitu arceret; sese cum exercitu se-
 quuturum, tergiscq; eorum acriter hæsurum.
 Bataui igitur dum castris Bonnenfibus pro-
 pinquarent, præmisere qui Herennio Gallo
 mandata cohortium exponerent: nullum
 sibi bellum aduersus Romanos esse, pro qui-
 bus toties bellassent. Longa duntaxat at-
 que irrita militia fessis, patriæ & otij cupidi-
 nem esse. Si nemo obsisteret, innoxium fore
 iter. Sin minus, ferro viam se facturos. At
 principium interno simul externoque bello
 parantibus fatis, Herennius superbia elatus,
 eis cum suis armatus hostiliter congregi pa-
 rat. Interea Bataui ordinata acie in vnum
 veluti apes globum confluentes, hostem
 constanter excipere, admissis equis haud se-
 gniter concurrere, & collatis signis Bonnen-
 sium aciem conturbare, constringere, per-
 sequi, profligare, occidere, magnamque
 stragem facere: ita vt etiam fossata Bonnæ
 corporibus mortuorum opplerentur; qui
 metu

metu persequentium Bataurorum se sponte immerferant, quod portis recipi prae multitudine non potuere. Tantam tamque memorabilem multorum millium stragem, quos Herennius Gallus eduxerat, tribus circiter millibus Bataui confecere. Haec dicimus, ut omnibus scrupulosis innotescat, nostrates non millium pluralitate, sed militum alacritate, industria & virtute congregi solere. Quapropter nemo omnium Betuam quasi infracto nomine Batauiam superiorem, nostrae pergat addere Batauiam; ut vel exinde maiore gaudeat numero pugnatorum; quae nunquam Betuanos, sed longe viciniore sibi Caninefates & Frisios, suae frequenter adsciscere solebat militiae. quorum dux Brenno vir magnae audaciae, & claritate natalium conspicua, Ciuii se iungens, olim Romanorum castra diripuit, lixasque eorum & negotiatores inuasit, duarumque cohortium hiberna proximo Oceano irrupit. Quin potius saepissime legimus nostrates magis Britannica inuocasse auxilia, quam Betuana. Sed nec opus quidem erat. Nonne certissimo constat Comites nostros e sola Batauiam nostra, & minore Frisia (nunc simul Hollandiam ferunt) centena expeditorum millia in hostem saepius eduxisse? Nihil igitur

tur vnquam Batauis cum Betuanis siue Sicambris commercij aut præsidij fuit. quos magis Gallis aduersus Cæsarem, quàm nostratibus suppetias misisse legimus; & propterea Iulium in eos mouisse; vt Romani nominis metu ac terrore quietos redderet Germanos. Sed quum illi ad primum nuntium in syluas se occulerent, Cæsarem accensis eorum agris ad Vbios se retulisse. Tradit præterea Strabo, Sicambros Rheni accolas initia belli factitasse; quod à plerisque Germaniæ populis aduersum Drusum Liuiæ Augustæ filium duce Molone Sicambro gestum est. Ex his & horum similibus pro confesso breuiter colligi potest, Gelros (siue Betuanos, siue Sicambros dixeris) semper ad hunc vsque diem Romanis infestos, & Gallis semper fuisse obnoxios; sed nobis quàm maximè aduersantes.

Habes vel tandem mi Reyneri, omnium quos antehac vidimus candidissime, & præter summam Medicæ artis notionem, haud vulgariter, & non sine plurimorum stupore in humanitatis studiis erudite: habes, inquam, hîc verum nostræ Batauiæ initium ibi proculdubio consistere, vbi Mosam non Walis, sed vbi Walim Mosâ prope Goricum excipit. Habes præterea abundè ostensum

sum Betux nomen recentioris esse atatis; cuius nemo veterum Romanorum meminit, & quæ longè à Bethasia discrepet, quam sæpius vetusti scriptores memorant. Habes postremò nostram Batauiam minimè contractionem esse quàm vt Romani Principes eam tanta fuerint dignati veneratione, suoque satellitio & mutua fraternitate, quæ utique omnium insularum Rheni facilè nobilissima, mittebat Imperio viros etsi impari forsan numero, virtute tamen & fide omnium aliarum gentium præstantissimos. Verùm vnde & quando hæc Romanorum & Batauorum charitas & mutui amoris perpetuum fœdus originem habuerit, & vt longè ante Cæsaris tempora coa-
luerit; aliàs apertiùs *referemus.

De insularis nostre Batavia felicitate, cultu, deliciis & commercijs; quibus (veluti quoddam Orbis emporium) omnibus notissima est.

DE insulæ Batauinae cultu, felicitate & commercijs loquuturus; quoniam proprio laus sordet in ore; nec quisquam sui suorumque testis legitimus perhibetur, in medium adducam virum mira ingenij dexteritate præditum, patria Mediolanensem,

E 3 arte

* In III. cap. libri quo De gloria & meritis septem artium liberalium agit, & Theologiæ omnium facile principem statuit.

arte Medicum, nomine Aloysium Marlianum. Is pro confesso Batauiam asserens Hollandiam; in quadam Epistola D. Hieronymo Buslidiano, Arriensi præposito elegantissimè scripta, mihiq̃ue per nostrum Martinum Dorpium Theologum, virum omnium qui in humanis agunt longè candidissimum & iuxta eruditissimum pridem transmissa, Batauiæ nostræ præconia accuratissimè decantat. cuius Epistolæ vtpote lectu dignissimæ ne fragmentum aliquod Lectoribus obiciam, totum exemplar adscribam.

Aloysius Marlianus D. Hieronymo Buslidiano Arriensi præposito Salutem.

RECTE feceris, mi Buslidiane, si meam solitudinem & raram cum amicis cœnandi consuetudinem in bonam accipies partem; naturæq̃ue id meæ dederis aut fortunæ. Naturæ, quæ vsque ab incunabulis ita me instituit, vt studiis potissimum delecter meis, neque maiorem vllam iacturam putem quàm temporis: Fortunæ, quæ me adeù per vltima quæque exercuit, vt tandem satis latère mihi non videar, si etiam intra me ipsum latuero. Contineo igitur me apud me, & mihi viuo, cum veteribusq̃ue amicis,

amicis, hoc est cum libris, quotidie magis in gratiam redeo, ex quibus non mediocrem fructum percipio, quum præteritæ fortunæ solamen, præsentis consilium, & futuræ remedium libri afferant, doceantq; non magis me lætæ nunc fortunæ credere, quàm docuerunt aduersam æquo animo ferre. His studiis, his amicis delector, mi Bussidiane, qui me apud te minimè ambitiosè excusant. Caue autem posthac ea uti mecum ironia, dum exoletas & immundas cœnas vestras narras. Iamdudum profectò ad Rhenum & Mosam Syrus Orontes decurrit, tantaque facta est ciuitatum, hominum & morum immutatio apud Germanos, Belgas & Batavos, ut noua historia indigeant. Quo fit, ut cum hæc mecum repeto, & cum præteritis præsentia confero, adducar Astronomis credere, Æthiopiam apud vos quandoque futuram. Quò enim prisce illi mores Germani & Belgæ? quò ardua & tetrica illa virtus, quæ mercatores vinum, nec aliud quicquam quod viriles eorū animos emollire posset, importare prohibebant, iuere? Tacitè in Galliam Belgicam & Germaniam commercio omnium gentium diuitiæ irrepere. applaudente Germanis grauidis metallo, montibus natura, & vtrisque Rheno

Mosa & Oceano, continuatoque sibi navigatione penè toto orbe Europa, Asia, nuper Aphris & Indis commercio domesticis factis, orbis emporium & penè vmbilicus facta est terrarum Gallia Belgica. cum diuitiis & regina pecunia, omnes gratiæ ac veneres pleno copiarum cornu venere in felicem Belgicam; cui nihil prorsus ad summam felicitatem deest, si non prisca virtus cum paupertate emigravit. Nitidi idcirco mundi que & elegantes sunt Belgæ, si omnibus conferras, præterquam Batauis. Ego enim eam insulam satis admirari non possum; siue rerum nouitate, siue pulcritudine, siue omnium rerum felicitate. Quid enim nouum magis, quàm videre Oceanum cum terris luctantem? terrasque solo paleæ intextæ & nodatæ scuto contra Oceanum tutas & victrices? Quid ventos, dum rotas agunt flatu suo cum aquis quotidie pugnantes, & quò velint aquas deriuatas? Quid denique admirabilius videri potest, quàm vno gelu totam concretam hyeme insulam cernere? vltroque citroque huc illuc virorum, fœminarum, puerorumque examina ferreis nescio quibusdam pedibus tam rapidè ferri, vt multos Icaros volantes putes & Dædalos? Redeunte autem anno, & apparente vere, quid

quid est ea insula formosius, quid viridius,
 quid herbosius, quid denique floridius? Spi-
 rant vndique opobalsama venti; prata ha-
 bent pascua, nemora, campos: tenent ar-
 menta prata; pascua nemora; ferae syluas; læ-
 tæ & luxuriantes segetes campos. Comple-
 autem cælum vndique omnigenum auium
 concentus. Scatet enim omnium auium
 genere, quas aut tellus pariat, aut aqua nu-
 triat. Hæc felix insula, cum ad ciuitates
 peruentum est (libet ciuitates, non oppida
 appellare) offert se oculis tanta elegantia, vt
 sit non minus difficile, quod male diuertas
 quærere, quam facile fortuitum & optimum
 hospitium inuenire. Immundi quicquam
 importari vetat ianitor, asperso sabulo vesti-
 bulo. Intus omnia sunt summè elegantia.
 Muri tabulati ex ligno quod sponte fluctu-
 antis maris vndas æmulatur, vestiuntur. Su-
 pellex ingens. argenti, æris, metalli, tapetis
 & picti est plurimum. Lineæ telæ niues can-
 dore vincentes plusquam dici potest. Vis
 dicam vno verbo elegantiam omnium? Ex-
 puendi locus non datur. Vnde sæpe mecum
 cum in ea insula essem egi, natam ibi eam
 anilem fabulam: Cum duo amici cœna-
 rent loco tam picto vt nefas videretur sputo
 aliquam particulam obtinere, in malefa-

Etiam socij faciem, natura fortè somniantedum eam faceret, expuisse. Vnde commoto altero, Parce inquit, respondisse, Amice nihil facie tua turpius hoc in loco obuium oculis meis fuit. Est præterea nihil vsquam quo humana vita carere non debeat præstantius quàm ibi. Mirum est, quicquid beata hæc insula parit tam pulchrum est, vt matre Venere editum putetur. Dij boni, quales homines, quales foeminas, quos equos, quæ cerera armenta, quæ pecora parit! vltra verò mirari hanc soli felicitatem, accedit quòd cumulationem fortunam faciat copia rostratarum nauium tanta, vt penè Germanici, Britannici, & Gallici Oceani domina dicatur. quibus ad assidua quæ cum omnibus gentibus exercet commercia vitur. Insuper tanta est lanificij cura, vt ambigere quisquam possit, dicatam ne putet Mineruæ hanc insulam, an Veneri? Linæ autem preciosæ telæ Ochemeniis telis prælatæ summum est pretium. Et ne terrarum benignitati & summæ arti mare cedere videatur, tam piscosum & beatum est, vt piscando Bataui plus argenti & auri venentur, quàm extremis laboribus alij effodiant. Ad summum delectantis est opus naturæ, & vt poetæ ferunt Dædalea est hæc insignis Batauorum

taurorum insula. quæ si ea forma priscis temporibus fuisset, amplam fabulæ materiam dedisset. Hanc profectò posthabita Cypri, Gnido, Papho, Cytherea Venus incoluisset. Sed quorsum feror? quid insanio? Noctuum Athenis ostendo, dum tibi Galliam Belgicam & Batavorum insulam pingo. Verum non insanio, non casu sed consilio ad hæc litora delatus sum. Accuratiùs hæc percurri, ne posthac ironica nominis tui figura in nos feraris, dum vestris plus æquo detrahis, & Italis nostris eadem figura plus æquo tribuis. Nisi semper velis nos irridere, & in Italicum fletum irrumpere, nobisque exprobras quòd Troës fuimus. fuimus equidem Troës; nec est quicquam quod fortè nos futuros prohibeat. Petis à me, vt tibi Historiæ meæ copiam faciam. Mihi autem tantum otij nunquam fuit, vt possem historiam conari. Dices inquam, Ne vixisti. Vixi equidem. Scripsistine? Scripsi. Cur non edis? Non eadem est ratio scribendi & edendi. Scribere quocunque tempore possumus; edere autem nisi oportune. Accedit, difficilius esse emissam rem reuocare, quàm edere. Victus tamen tuo iudicio, breui ad te studiorum meorum degustationem mittam. Sed caue ne te requisiti officij

officij, & contra me suscepti negotij pœniteat. Vale.

Iste Aloysius est Mediolanensis patria, Medicus primarius Caroli principis nostri, residens Mechliniæ. Hieronymus Busidianus patria Lucemburgensis, præpositus Ariensis in Arthesia, & frater quondam Domini Francisci Busidiani archiepiscopi Bisuntini, primarij rectoris Philippi regis Castella, & c.

HÆC Marlianus suo præstantissimo candore & ingenio. Quid si istis addere pergam plurima Batauiæ nostræ commoda & delitias, quæ eius perpetuam, ut ita loquar, demonstrent beatitudinem? Habet enim in primis mare portuosum, omnibus finitimis apertum & expositum; monticulos obherbescenti viriditate amœnissimos; valles & palustria feris sylvestribus refertissima; campos & saltus omnigeno pecore locupletissimos; Lucellos permeabiles & innoxios; nemora quoque omnis pro tempore amœnitatis & gaudij plena, umbrisque opacis delectabilia; quas ne ipsæ quidem Gratia desiderent densiores. Lacunas insuper & stagna admodum piscosa. Flumina suo fluxu & refluxu colonis omnibus accommodatissima. agros frugum omnium fertiles

fertiles : sed tamen spacio breuiiores, quàm
vt suum expascant possessorem. Sed si quid
minus est tritici aut vini; hoc nostra nobis
argenti copia abundantissimè ex omni na-
tione subministrat. Postremò ciuitates ha-
bet còplures opulentas, mœnibus & ædificiis
permagnificas; pagosque & villas innume-
rabiles. Vias negotiatoribus tutas, & prope-
modum expositas; ita vt sine mora, quò ve-
lis, siue rhedis, siue remis ocyus peruenias.
Dent superi, vt de hac felici patria ad pa-
triam æternæ claritatis pertingamus.

*His quæ de Batauia nostra scripsimus, asti-
pultur validissimè noster Erasmus uni-
cum Germaniæ lumen; ita inquires in
Epistola quadam:*

CONVENIT inter plerosque doctos,
nec id refragantibus coniecturis, eam
insulam, cuius Tacitus meminit, esse quam
nunc Hollandiam vocât; terram mihi sem-
per & celebrandam & venerandam; vt cui
vitæ huius initium debeam. Atque vtinam
illi nos tam possimus honestamento vicif-
sim esse, quàm illa nobis non est pœniten-
da, &c. In Adagio Auris Bataua.

*Hæc noster Erasmus, simulatq; hunc no-
strum legerat codicillum.*

CORNE-

CORNELIVS AVRELIVS,

AD SVAM BATAVIAM.

PLAYDE tibi nitidis suffulta Batavia fatis,
 Et varia superum dore superba, cane.
 Vix locus in mundo est, quem non tua gloria tangat,
 Roma tua extollit praelia, & Orbis herus.
 Ausoniis hostes adimis; Hierosolyma per te
 Excisa est; Anglos te duce Caesar habet.
 Germanos placido Gallisque favore tenebas
 Sub fidei officio Romulidumque ingo.
 Te Bonna agnouit, Damiatu stupefcit, Arabisque,
 Et Tartesiacy foriia regna soli.
 At quum tanta potes terraque marique, dolendum est
 Vt minuat laudem Gelria sola tuam.
 Ergone visa tui est secordia tanta Senatus,
 Robur vt antiquum fluxerit omne tibi?
 Eloquar; atque vti nam patria sim falsus aruspex,
 Concidis ipsa tuis, o mea terra, bonis.
 Auro animum perdis, quem ferro atque ense fouebas,
 Tunc aderant vires; nunc gula abegit eas.
 (Proh scelus) ingluuies, turpis Venus, asq; superbum,
 Ambitioque furens abstulit omne decus.
 Ah tandem resipisce precor, pudeatque malorum,
 Prius vt redeat cum pietate vigor.

Aurelius ad suam Batauiam.

Dulce solum natale Vale. tua praelia gessi,
 Nunc galeam abiicio. Quisquis amicus, ouet.

NOBILI

79

NOBILI ET INGENVO
VIRO, IOHANNI DE
HEEMSTEDE, DOMINO
LIESVELDIAE, CORNELIVS
AVRELIVS S. D.

LAURVS quam mihi Imperator Maxi-
milianus per oratorem suum, Vatem-
que clarissimum Stephanum de Cracouia,
Iohannes vir nobilis & ingenue, ex domo
tua Liesveldiana olim misit; meritò mihi
persuadet, vt si quid mea vnquam valebit
poësis, tibi libenter communicem. Æquum
enim est & rationi consentaneum, vt ei mi-
nimè desim, ex cuius dominio nostræ mili-
tiæ auctoramentum nobis est transmissum.
Nostræ, inquam, militiæ, qua longè excel-
lentius militamus terræ principibus, nostris
carminibus & laudibus, quàm potentissimi
milites suis ensibus. Hi illis duntaxat peri-
turam adferunt victoriam; nos illis æternam
conflamus memoriam. Quamobrem prio-
ris seculi principes, præclaros secum ad præ-
lia ducebant poëtas, qui egregia ipsorum fa-
cinora inter tubarum clangores armorum-
que strepitus conscriberent, ne cùm tempo-
re laberentur, quæ in tempore fiunt; sed po-
tius immortalitati redderentur, quam neq.
ætas

ætas neque fatum consumere potest. Quoniam igitur par & iustum est, ut tibi omne id acceptum referam quidquid mihi honoris est palatio tuo per Cæsarem, quum ibidem hospitaretur, accessit: interea dum meritum carmen tibi concinno, hunc exiguum libellum tuo nomini peculiariter dicaui. quem tibi haud parum profuturum confido, qui plurimam habes familiam; ut cognoscas quid tibi foris, quid domi sit agendum.

Et quoniam diuersæ sunt hominibus viæ (nam hunc pecuniis & opibus studere videmus; illum ambitioni & potentia; alium voluptatibus omni cum diligentia inferuire) ad Apostolicæ vitæ tramitem te gressus fingere cupimus. Quod si feceris; nihil tibi ad bene beateque viuendum poterit deesse. Tota enim Christi vita quam Apostoli nos docuere, vnicum est ad veram beatitudinem iter. Hanc profectò si perfectè aspiciamus & imitari volumus; non erit cur Numæ Pompilij religionem, Scipionis pietatem, modestiam & fortitudinem Catonis, Reguli constantiam, Aristidis iustitiam, Fabricij & Curij paupertatem, sapientiam Socratis, Lælij clementiam, & Cæsaris benignitatem requiramus. Nihil enim (ut verum fatear) excogitari potest ad bene beateque

teq; viuendum, quod non in Christi Euan-
 geliis, vtpote diuinitus scriptis, melius & fa-
 lubrius quàm in profanis literis inueniatur.
 Delicatus siquidem & suauis est cibus &
 virtuosus qui ex sacrarum lectione scriptura-
 rum percipitur. Vnde Dominus ad Satha-
 nam dicit; Non in solo pane viuit homo, sed
 in omni verbo quod procedit de ore Dei;
 siue humana, siue diuina contemplari velis.
 Sed quoniam plerumque fit in studiis lite-
 rarum, quod in cibo solet, vt delectetur gu-
 stus epularum varietate: omnia Gentilium
 scripta veluti pro secunda mensa tibi inter-
 dum, non secus atque bellaria apponi non
 prohibeam. vt quadam rerum vicissitudine
 tuus delectetur animus & permulceatur. At
 inter omnia tibi adnitendum est ne vnquam
 otio torpeas. Non enim ad segnitiam & de-
 fidiam nascimur, sed ad maximarum rerum
 atque admirabilium cognitionem. Nam ea
 demum ratione anima corpori insita est, vt
 cum eo veluti cane venatico difficilium no-
 titiam & virtutes venetur. Quare nunquam
 molestè quæso tuleris, studiorum cultu cor-
 pus eneruari; modò mente ac animo ad
 contemnendam mortem, ad tolerandos do-
 lores, ad ferendas æquo animo calamitates
 & temporum angustias, quæ humanum ge-

F

nus in

nus in dies fatigant, constans reddaris ac strenuus; ita ut neque minis, neque pollicitationibus, neque blanditiis unquam adduci possis, ut a recto ac honesto discedas. Pleni sunt libri maiorum exemplis, quibus profecto ita ad virtutem inciteris, ut iam maiora tibi calcaria non desideres, nedum habere possis. Quapropter iniunctam Adæ poenitentiam salubriter obibis (nā otia si tollas periire Cupidinis arcus) si nunc (ubi post diuina licebit, & tuarum rerum negotia) ad pilam, nunc ad discum, nunc ad arcum & sagittam te exercitaueris, non alicuius lucri aut temporalis commodi gratia, sed conseruandæ intuitu sanitatis. Ad labores enim, mi here, non ad delitias nascimur omnes. In vitam nanq. præsentem veluti in theatrum quoddam descendimus, & arenam; ubi nobis continuè cum Hercule contra Antheum, aliaque vitiorum monstra luctandum est: nec aliquid de virtute remittendum, si gloriam & præmia cupimus, quæ nobis interim vitam comparèt sempiternam. Plurimi sunt certè nobis circumquaque hostes, innumerilatrones, multiq. grassatores. quibus certè omnibus ea profecto mente obuiam est eundum, ut magis cupias fortiter mori, quàm vel ignauix vel desperationi cedere.

Propterea

Propterea leguntur in historiis, quinimo & in atriis atq. scenis recitantur Iason & Theſeus ſibi periculoſos in vita labores delegiſſe, quibus nimirum bene de humano genere meriti gloriæ conſulerent ſuæ. Ita & nobis virtutum ſtudiis eſt inſiſtendum, quibus præmium non fragile & caducum, ſed immortale atq. perpetuum apud Altiffimum iam reſeruatur. Canere præterea ſidibus carmina ipſo in bello poëtæ ſolebant, quo animos militum audita maiorum laude ad bene de patria promerendum adhortarentur. Ea etiam de re annales & hiſtoriæ diligenter aſſeruantur, vt habeant reges & populi vnde calcaria ad virtutem & ad fortiter agendum ſumant; ne æſtu & frigore, ne vigiliâ & labore, ne fame & ſiti perterriti, rebus ſuis publicis in grauib. periculis aut de-eſſe, aut minus conſulere videantur. Quem enim, obſecro, animum, (vt omiſſis veteribus ad noſtros veniam) non excitat ad virtutem Apoſtolorum penuria, martyrum conſtantia, Confefſorum ſobrietas, & caſtitas virginum? Quicumque igitur horum prouocatus exemplis, vitiorum agmina, gula ſcilicet, ſaltus, & iræ, luxus & auaritiæ in nos continuò irruentia, conſtanter propulſat, quique animi paſſiones, ſpem, metum, F 2 triftitiam

tristitiam, inanemque laticitiam à se, ne dominantur, procul repellit; is prope Deo similis, quoad fieri potest, prorsus euadit. Ad hoc enim nos literis & philosophiæ addicimus; ut constanter & cum virtute per sanctorum exempla viuere discamus. Ut enim ad sananda ægrotantium corpora inuentam nouimus Medicinam: ita & diuinarum humanarumque rerum præcepta, quæ nobis à Christo & viris apostolicis tradita sunt, animorum nostrorum morbis ac perturbationibus mederi facile præualent. Hæc quippe Domini nostri philosophia, est vnica omnium mater & alitrix artium, & præcipuum, iuxta Platonem, Dei donum, electaque animi cultura, quæ vitia è mentibus hominum radicitus euellit, & omnes actus humanos ad bonorum habitus præparat. Nempe ut ager sine cultura vepribus syluescit & infructuosus est: ita & sine doctrina ac literarum studio animus. His enim laborem impendere, sanè quàm & liberale est, & libero homine dignum. Cetera verò studia, & pusilla & prope puerilia nobis videri debent. Euangelica siquidem lectio, bonorum malorumque delectum præstat; hæc Christi exemplo superbum esse vetat, auarum, procacem, intemperantem, contumacem, perfidum

perfidum & mendacem. Præterea pietatem docet & religionem, gratiam, humanitatem, misericordiam, hospitalitatem; virtutem denique omnem, & quid quouis in tempore sit agendum; quæve ratione futuris præterita sint annectenda; nec non quæcunque vera, quæcunque pudica, quæcunque iusta, quæcunque sancta sunt; quæcunque amabilia, quæcunque bonæ famæ, si qua virtus, si qua laus disciplinæ in Christi Evangelio sacrisque codicibus inuenitur. Porro quanquam hominem quatuor ex elementis constare nemo est qui ambigat; tamen nisi quintam ei adieceris essentiam (intellectum dico) prorsus à bestiis distabit nihil, nec meritò dignus est ut homo appelletur. Quatuor enim illa quæ diximus, sunt nobis certè cum omnibus bestiis communia. hoc autem solo quo intelligimus, ratiocinamur, seu rerum antecessiones ac progressus non ignoramus, ab iisdem dumtaxat differimus: iam prope modum separatis essentiis catenus facti per similes, quatenus nobis per naturæ imbecillitatem licere videtur. Igitur si tanti est sapere (nam quod vivis, natura; quod bene vivis, scientia tibi præstat) summopere tibi aduigilandum, mi here, ut diuinis te occupes literis, omnemque inertiam tamquam

F 3

humani

humani generis perniciem assidue fugias. Quare velim, ubi post curam licebit domesticam, Euangelium Christi, & Apostolorum epistolæ versentur in manu, Psalterium & Cantica David fidelia ruminentur in pectore. Hæc omnia procul dubio longè superant Philosophorum documenta; hæc quæ salutis sunt, edocent, mores componunt, errores castigant, & in viam rectam qua in patriam tenditur, hominem deducunt. At verò, quod magnopere deplendum est, ubique nobis hoc usu venire solet, ut magis leuibus quàm seriis insistamus rebus. Euangelium Christi, etsi adest, vix tamen euoluitur: imò iam ipse codex longo situ obuolutus negligitur. Proh dolor! Legimus Alexandrum Macedonum regem, imò totius orbis imperatorem, quum inter spolia Darij & thesauros, quem regno priuarat & vita, cistella quædam preciosissima ei offerretur, & complures qui tum aderant principes dicerent eam ad seruandas smaragdos saphirosque aptissimam; mox illum respondisse; nihil in ea commodius & honestius reponendum, quàm Homeri Iliadem. Si igitur tantus rex tanti æstimauit viri gentilis carmina, quòd ex eis multa perciperet quæ bellicam iuuarent virtutem; quum
Achillis,

EPISTOLA DEDICATORIA 87

Achillis, Agamemnonis, Hectoris, Nestoris, Vlyssis, ceterorumque heroum res sapientissimè gestas ad imitandum legeret: quanta nos Christiani cum reuerentia Christi verba legere, & lecta in opera vertere debemus? Hic est liber Euangelij, per quem Barnabas Apostolus mortuos suscitauit, dæmones expulit, morbos curauit, fulmina contriuit. Hic liber quadruplices habet literas. Aureæ quidem sunt celestium rerum cum terrenis affinia & comparationes. Rubre, passionis Christi mysteria & lectiones. Nigræ, pœnarum inferni supplicia & comminationes. Albæ verò sunt pœnitentium remedia & consolationes. Hic est, inquam, liber de quo apud Ezechielem Prophetam ita legimus: Ecce manus missa ad me, in qua erat liber inuolutus, scriptus intus & foris. Et scriptæ erant in eo lamentationes, & carmen, & væ. Manus ista, mi here suauissime, vniuersitatem illorum qui sacræ scripturæ librum, id est, Vetus & Nouum testamentum conscripsere, significat. Præterea manus ista quinque habet digitos, hoc est, quinque personarum genera; Patriarchas scilicet & Iudices, Prophetas, Apostolos, & Euangelistas. Inter horum digitos est liber iste inuolutus, multisque mysteriis

88 CORNELII AVRELII EPIST.
implicatus. intus habens mysticorum scri-
pturam; foris autem simplicem rerum ge-
starum historiam; continet lamentationes
pœnitentium peccatorum, carmen trium-
phantium beatorum, & Vædesperantium
damnatorum. Hunc librum tu cum Pro-
pheta comede, & fiet in ore tuo sicut mel
dulcis. Aperi os tuum, & cibabit te Domi-
nus volumine isto, qui te tuosque omnes cu-
stodiat semper & conseruet ab omni malo.
Vale. Tuus Aurelius. In agro Dunceno.

ILLVSTRI

I L
G E
D O
C O
ac pos
vicari

E t q
tim
harem
rimusi
mund
offerre
inferio
rentur
tisti, ve
occupa
sancto i
mille re
bemus
compe
solatur
nostræ
tetur,
los va
pector
Ergón

ILLVSTRI AC
 GENEROSO COMITI AC
 DOMINO, HENRICO
 COMITI A NASSAV, SER^{mi}
ac potentissimi Caroli Regis Catholici in Hollandia
vicario, CORN. AVRELIVS, S.D.

*

Deest principium.

ET quid interim oculos huc illucque ver-
 timus? quandiu inter sacrum & saxum
 hæremus? Cur vtrò nostram profiteri diffe-
 rimus insufficientiam? Si enim omnia quæ
 mundus habet preciosa tibi Comes inclyte
 offerēdi nobis adesset facultas, longè tamen
 inferiora tuis in nos meritis meritò cense-
 rentur. Tanta enim nobis & Patriæ præsti-
 tisti, vt si totum vitæ nostræ tempus in tua
 occuparetur obsequia, non possemus cum
 sancto illo Iob in sua restituto, vel vno pro
 mille respondere, neque in eo quod tibi de-
 bemus par pari referre, neque in minimo
 compensare. At plurimum nos interea con-
 solatur Aurelius Augustinus pater noster,
 nostræque militiæ princeps, qui planè confi-
 tetur, numquam ante Opt. Max. Dei ocu-
 los vacuam esse manum à munere, si circa
 pectoris sedem repleta est bona voluntate.
 Ergone debemus omittere quod possumus,

F 5

quando-

quandoquidem id quod debemus minimè
possumus? Absit. Nobisenim piissimum sal-
tem affectum, & locupletissimam volunta-
tem, dum res non suppetunt, conuenit ape-
rire. Virtutem itaque tuam & meritum,
Generose Comes, prædicare quidem atque
extollere, sed nulla rerum facultate possu-
mus remunerare. Quapropter quod manus
nostra minimè præualet, ipsum certè oris
nostri officium offerre non prætermittet.
Dignum est enim & rationi consentaneum,
vt vel ex fructu laborum ipse laudem acci-
piat, quem rerum gestarum dignitas cunctis
commendat. Moderatrix quippe omnium
rerum censuit antiquitas, vt dignum laboris
sui precium accipiat, qui publicis vtilitatibus
inseruire non detrectat. Paramus itaque vir-
tuti tuæ quantum maximè possumus, daturi
amplius si potuissemus. non vtique ista tem-
poralia, quæ temporis morbo deficiunt, sed
ære perennius monimētum, quod nulla vn-
quam obliteret ætas, nullus absorbeat ignis,
nullum denique seculum absumat. Quo-
circa ne nihil pro nostra tenuitate tam fideli
patrono & conseruatori nostro dedisse vi-
deamur: offerimus tibi, magnifice Comes,
hoc tenue carmen tuo dicatum nomini,
quod te apud posteros immortalem prope
efficiat.

efficiat. cui profectò Ægypti pyramides, Apellis tabulæ, & Lysippi marmora facile cogantur cedere. Omnia quippe stemmata, ceras & imagines, incisosq. in æstitulos producta annorum series obiter demolitur. Sola scriptorū monimenta, ipsa etiam ætate, quæ suo morbo omnia debilitat, fortius inualescunt. Nec mirum cuipiam videri debet, vel tantillo te à nobis remunerari beneficio, cui etiam & nos & omnia nostra meritò debemus. Nam quòd cōmodum viuimus, quòd rem domesticam familiaremque saluam tenemus, quòd deniq. peregrinas in sedes dispersi non sumus, id omne tibi vni atq. adeo vni adscribimus; præter te nullum aliū, post Deū, nostræ salutis habemus authorem. Tuo vnus auxilio seruati sumus, qui & nobis alter factus es Iudas Machabæus, dum non solum Augusti castrum, sed & * Augustini

* Hen-
donck.

claustrum tuo gladio protexisti. Te itaque meritò Henrice nobiscum omnes maximo Reipublicæ præsidio sentiunt, & perenni in posterum memoria tenebunt. Atque utinam tua certè præsentia vultuq; honorando nobis aliquando frui liceret; videres procul dubio omniū nostrum in te vota propendere, gliscere desideria, & singulorū pectora tibi esse deditissima. Vale nostræ decus Batauiæ.

GENE-

GENEROSO MILITI
DOMINO IACOBO DE
LOCHORSTA, PRÆTORI
LEYDENSI, CORN. AVRELIUS,
S. D.

QVANDO QVIDEM tua beneuolentia nihil omnium mihi certius esse persuasum habeo; audeo vir ingenue Iacobe de Lochorsta literas ad te nostras mittere, & hoc opusculum tuo nomini peculiariter dicare. Dignum enim esse arbitror, ut qui à Carolo rege Catholico, nostroque principe, militaris gloriæ insignia accepisti, eius etiam vicario quem nostris præfecit in oris, sincerissimè, pro victoria quam apud Novioportum strenuè confecit, gratuleris. Ad hoc siquidem & tuæ probitatis indicium, & sacræ imitationis prouocare debet exemplum. Leges igitur in hoc carmine quid tibi & ciuibus; quid patriæ debeas & superis. Præterea quantis sit laudibus ille celebrandus qui publica priuatis anteponere non grauitur. Idcirco enim præclara proborum hominum recitantur facinora, ut posteri ea studeant imitari, & eorum exemplis ad virtutis cultum excitentur. Ita enim olim Fabius Periclem; Portius Cato Curium; ita
Cæsar

Cæsar Alexandrum; Brutus Iunium Gentilem imitatus, maximas quasque res gessisse memoratur. Nam ut olim industriis pictoribus ex Olympio Ioue Phidix, & sculptoribus ex Argolica Iunone Polycleti tanquam à veris archetypis effingere quippiam licuit: ita & tibi miles inclyte, & reliquis omnibus qui hæc attentè legent, eximium quoddam & præclarum virtutis monumentum licebit elicere. Quapropter, qui iam idem & militari & prætorio munere in Rhenanos apud Leidas ab eodem principe es sublimatus, incumbit tibi quàm maximè, modò in rem civilem modò militarem animum intendere. Nam quemadmodum, iuxta Peripateticos, animus noster duabus potissimum virtutibus illustratur; quarum altera, quæ sequenda sunt sequitur; altera, vitanda vitat: ita & rector siue præses duobus sit ornatus prudentiæ generibus necesse est. Rogas quibus? Legum positiuo, quod aiunt, & militari. quòd illo, quæ ciuibz sequenda sunt & fugienda, ingenuè noscit: isto, hostem fugat, & seditiones compefcit. His itaque, mi Gerarde, præmonitus institutis, ita iustitiæ trutinam & lancem seruare curato, ut in omnibus & tuo honori probè consulere, & ciuibz semper adesse videaris. Postremò te hortor,

hortor, si tamen dignus & quidem is sum quem beniuolè audias, vt omnia gubernes & moderere prudentia, nec te tibi prauorum auferre finas consilia. Genitoris tui, quicum non inurbana nobis olim familiaritas fuit, te simillimum præbe. Is enim sese, dum in humanis ageret, in maxima constitutum voluptate arbitrabatur, quando cum optimis quibusq. viris quorum doctrina atque prudentia & ipse doctus pariter & prudens fieri posset, versaretur. Hæc vt audeam tibi persuadere & ad scribendum me ingere, meus in te candidissimus induxit amor, vt tuus ille patruelis, imò & pater, Reuerendus inquam dominus & vir ingenuus D. Hermānus de Lochorsta, gratiosissimi Domini Traiectensis vicarius, & S. Saluatoris decanus. Huius enim pientissimæ dignationi suorumque omnium claritudini meritò & me & ingenium omne debeo: qui est vel vnus omnium dulce decus meum, vitæque præsidium & alter Mæcenās. cui vt me totum in tempore commendes, oro quam plurimum. Vale.

DOMINO

95
DOMINO IOHANNI

BANNINGO CONSULI

HAGENSIS CVRIÆ MEO

MAECENATI OBSERVANDIS

SIMO CORN. AVRELIUS

S. D.

MAGNOPERE lætor & gaudeo, vir
Consultissime Iohannes Banninge,
omnia tandem tibi pro summa dignitate
accrescere, ac tuis fortunam optatis vel con-
tra spem gerere morem. primumque te (ut
coram aspexi) firma esse valetudine. dein-
de etsi non quas debeo, saltem quas possum
tibi gratias habeo, qui tantum in me beni-
volentia semper impendisti quantum ex-
plicare non valeo. Immortale enim ac pro-
pe diuinum tuis in me tuorumque officiis
debeo beneficium; qui tuo solius intuitu per
Dominum meum Reuerendissimum D.
Hermannum Lochorst vicarium gratiosis-
simi Traiectensis generalem, ab exilio ad
sedem propriam, & ab ingenti afflictione
ad portum salutis sum reuocatus. Quod
etsi nunquam dignis neque illi neque tibi
valeo remunerare obsequiis; vnum tamen
duntaxat mihi reliquum est, & in mea pote-
state, ut memoria illud recolam sempiterna.
Ego

Ego tamen interim non immerito nullum tui laudandi pro dotibus animi atque ingenij à Deo tibi collatis (fatebor ingenuè) locum prætermitto ; & quoad vires suppetunt, pauper dabo carmina vates. Carmen igitur hoc ad Hispaniarum regem Carolum prognosticum tuo nomini peculiariter dicatum iri volebam, sed non ab re neque temere, nisi mea me fallit sententia. Non enim facile adduci possum, vt omnem illam veterem olim erga te gratiæ ducalis beneuolentiam (Philippum loquor) aut huic Carolo eius filio, aut per te aulicis eius compluribus, tum maxime Ioanni Syluagio Burgundiæ Cancellario, credam excidisse. Et quis eam rogo satis possit explicare serenitatem & gratiam, quam tibi, Domine Consul, piæ quondam recordationis archidux Philippus, pro suo in amicos candore præ multis & quidem inter multos exhibuit; quum ex Hispaniis rediens, patreque Maximiliano semper augusto in Germania visitato, per Lucemburgum Bruxellas peteret? Is enim quum iam nobilissimam Rethiorum ciuitatem properaret, teque inter innumerabilem populi turbam, quæ illi obuiam veniebat, curru sedens prospiceret, mox ab insperato, te tuo appellans nomine,

prior

prior salutauit & dixit, Eccum virum domine domine prætor Amstelredame Io. Banninge, ecce ipsum, quem tam sollicitè quæris atque videre desideras. O verè magnificum & liberalem, ô verè amabilem & munificum principem; qui neque ambitu, neque itineris tædio victus, tam candidè suis sese offert amicis. Tum è vestigio te considerans equo in humum quanquam lutosam desilire, & chirothecas detrahere manibus adnitentem, vt ipsum digno cum honore & gaudio iam veluti reducem consalutares, omnino non permisit; sed te ocys in oppidum subsequi iussit, familiaris cupiens tecum de rebus arduis commentari, cuius iamdudum fidem, pectus & obseruantiam toties in commissis tibi officiis expertus fuerat. ideoque ad maritimæ Gelriæ oppida gubernanda tuo in negotiis consilio, & tuo nihilominus in rebus gerendis vtebatur iudicio. Vnde & te Australem archimarinum & pelagi præfectum instituit; quòd tuam sibi haberet exploratissimam grauitatem, prudentiam, & iustitiam. Quod quidem officium quàm gnauiter administraueris, hostium capita palis affixa omnibus demonstrarunt. Cùm igitur mi domine Consul Iohannes Banninge tanta tibi fuerit apud

G

patrem

98 CORNELII AVRELII EPIST.
patrem Philippum gratia, merito Caroli huius, eius filij, Ducis nostri, & Hispaniarum Regis præconia hoc in Prognostico breuiter comprehensa tibi peculiariter statui consecrare. Ceterum quandoquidem frequentibus ad diuersos principes & prælatos fungeris legationibus, quoddam propediem tibi edam opusculum duobus distinctum libellis: in quo varias & compendiosas collegi oratiunculas, diuersos nobilium & Ecclesiasticorum status concernentes, quibus vel in eorum receptione, aut consalutatione, aut promotione poteris uti. Me interea tibi tuisque omnibus plurimum commendo.

CORN.

COR
DIA
S I
MAX
DE Q
Oratio per
fita in
corona
Q
m
rumetia
lis ciues
ter vine
nis Ser
piat, eu
& obse
præ ca
atque
enim &
nihil po
ducibil
cumul
veteres
Rogas
nobis,
euidet
imper
hensib
moru

CORNELII AVRELII
DIADEMA IMPERATORIVM,
SIVE DE CORONATIONE
MAXIMILIANI IMPERATORIS,
DEQ. BONI IMPERATORIS OFFICIO.

*Oratio per eundem CORN. AVRELIVM compo-
sita in persona summi Pontificis, quando Imperatorem
coronat.*

Q VANDOQV IDEM Imperatoriam
maiestatem, non legibus solum, ve-
rum etiam armis ornatam esse oportet; ut il-
lis ciues in pace foueat, & his in hostes forti-
ter vindicet: nostræ semper fuit consuetudi-
nis Ser^{me}. fili, ut qui ea per nos decorari cu-
piat, eum paterno affectu tum admittamus
& obseruemus & veneremur, quum nos eū
præ cæteris virtute animi, & corporis robore
atque opibus præstare videmus. Credimus
enim & iam olim exploratissimū habemus
nihil posse inueniri nostris rebus magis con-
ducibile, quàm eum Imperatorem in quem
cumulatissimè ea congeſta sint omnia, quæ
veteres legimus irrefragabiliter obseruasse.
Rogas quæ? Audi fili, & inclina aurem tuam
nobis, & nonnulla eorum tibi recitabimus
euidèter. Oportet itaque in primis eum qui
imperiali cupit diademate insigniri, irrepræ-
hensibilem esse & sine infamia atq. crimine,
morum disciplina probatum, frugalis vitæ,

non auri prodigum, nec sibi sed ecclesiæ
 (quam & re & sanguine tenetur defendere)
 thesaurizare. Deinde, religionem colere,
 Deum reuereri, fide Catholica rectè im-
 butum, hæreses è medio tollere. His quoque
 gratiæ dotibus, naturæ dotes conuenit non
 deesse, vt se iustè magnanimum, perseue-
 rāter fortem, modestè temperatum, vtiliter
 liberalem, honestè magnificum, & aman-
 ter affabilem, omnibus valeat exhibere.
 Addimus iis imperatoriæ congruere maie-
 stati, vt eam omnis planè intelligat Christia-
 nus deliciarum esse ignarum, solis æstus-
 que patientem, frugali paruoque conten-
 tam cibo, balneorum nesciam, vmbra &
 somnolentiæ negligentem, omnis denique
 laboris patientem. Præterea vt ad militiæ
 veniamus exercitia, egregiam in præliis na-
 uare operam, ciuibus assistere, summo co-
 natu hostes ecclesiæ profligare, nullum di-
 scrimen, nullum periculum, nullum deni-
 que mortis genus pro iustitia & æquitate,
 pro incolumitate reipublice, & pro omnium
 cōseruatione Christianorum, metuere. Pri-
 mum inire prælium, eoque confecto vlti-
 mum decedere, non suæ salutis fuga consu-
 lere, sed contra hostes fortiter stare in præ-
 lio Domini. Delectum facere militum,
 oportuna

oportuna castrorum loca prouidere; lento-
que, sed terribili ordine in aciem prodire,
hostibus tubarum sonitu & clamoribus
Stentoreis terrorem incutere; persequi fu-
gientes & capere; suorum cateruam sine ho-
stibus impar, an superior, considerare; mon-
tem vicinum, nequid obsistat, inimicis præ-
ripere: loci qualitatem aut congressus, ne
sol aut puluis aut ventus obsit, accuratissi-
mè prospicere; ac ita demum se diuinæ or-
dinationi & ecclesiæ precibus committere.
Ceterum memoriæ proditum habemus,
nonnullos Imperatores, quum admirabi-
lem & diuinam propè Christianæ reipubli-
cæ nauassent operam, immortales tum à
mortalibus laudes accepisse, quòd eos vul-
gus non humano sed diuino in lucem con-
silio susceptos existimarent. Carolus et-
enim ipse cui Magno cognomen est, quas
pro Christiana republica ediderit operas, ne-
mo omnium est qui ignorat. Hunc ut præ-
decessores nostri memoriæ prodidere, noui-
mus ferendi auxilij gratia Romanæ Eccle-
siæ, in Italiam innumerabilem exercitum
traiecisse, hostibusque prælio fractis & pro-
fligatis cum victore exercitu sese in Gallias
recepisse. Sex præterea lustrorum spacio,
cū obstinatissimis Saxonibus, collatis signis

dimicantem, eum ita demum superiorem
 in sua rediisse, hostesque coactos Christianæ
 veritati, relictis idolatriæ spurcitiis & errori-
 bus, accedere. Omittimus illas omnium am-
 plissimas quidem victorias, quibus gloriosis-
 simus ille Imperator de Sarracenis & Hi-
 spanis triumphauit. Nec aliorum fert animus
 gesta referre principum, quod nimirum & plus
 æquo pro angustia temporis nostra esset pro-
 uehenda oratio. Hoc unum dixisse modo suf-
 ficiat, præclaros omnes omnia sua consilia,
 vires & ingenia, ad tuendam Christianitatis
 rempublicam infatigabili animo contulisse.
 Eos tu serenissime fili non solum mirari, sed
 etiam imitari & potes & debes. Et quid di-
 cemus? Nisi tu eas & quidem tam singula-
 res tibi ab optimo maximo Deo naturaque
 dotes (vt accepimus) concessas, ad Christia-
 norum gloriam laudemque contuleris, om-
 nes in te frustra collatas haud immerito po-
 terit vnusquilibet affirmare, & fateri te unum,
 prohi dolor, fuisse Imperatorem, qui Roma-
 num infauistis auius dedecoraueris Impe-
 rium. Et quanquam plurima sunt virtutum
 genera, quæ à Cicerone, Cneo Pompeio at-
 tribuuntur, nec abiiste secernendum esse
 volumus, tamen in eo potissimum studio te
 cupimus expeditum inueniri, vt laborem
 tuum

tuum in obcundis negotiis, fortitudinem in periculis, industriam in rebus bellicis & familiaribus, celeritatem in conficiendo, consilium in prouidendo, & æquitatem in iudicando admirentur & celebrent vniuersi. Verumenimverò, quoniam hæc omnia & forsitan digniora non diffidimus in te inueniri posse: (nisi à tuis degenerare velis progenitoribus) serenissime fili, si ex more maiorum tua sponte & integerrimo corde paratum te offers ad præstandum nobis fidelitatis iuramentum, secundum literas imperiales aurea bulla munitas, & in Romanæ ecclesiæ archiuis diligenter repositas, accede huc, & coronam imperialem tuo capiti imponere non tardabimus.

Post hæc summus Pontifex accepto iuramento accedens inungit eum in Imperatorem, & capiti coronam imponit, dicens:

ET quoniam tua sponte atque vltronea voluntate hoc te fili sacramento astrinxisti, vt nunquam à Christiana republica deficias; quin ei, vbi casus tulerit, præsidium præstes, eiusque hostes propellas, atque vt vno omnia explicemus verbo, eum te faciliè exhibeas, qualem optimum decet esse Imperatorem: iccirco diadema sacri Imperij

tuo capiti imponimus, & autoritate Dei ac
 B. Petri te in caput omnium Christiano-
 rum sacro inunctum chrismate constitui-
 mus. Tu ex hoc pro tua admirabili diuina-
 que virtute, sub Christi optimi maximi si-
 gnis enixissimè militabis, atq. Christianam
 rempublicam, quo ad eius per te fieri potest,
 tueri semper conaberis. In hunc maximè
 modum inuictissime Imperator & serenissi-
 me fili, dignissimis ab omni populo cele-
 braberis laudibus: & cùm ab hac mortali
 vita (quod Deus omen auertat) decesseris;
 piorum locum & sedem consequere. Hac
 nos proculdubio mente sumus, & fide stabi-
 li credimus, imò & constanter de Omnipot-
 entis confisi clementia, eum sacrorum col-
 legiis inferendum asserimus; qui hæredita-
 tem Domini de manu hostili eripere, & ec-
 clesiam Christi defendere destinavit. Ne-
 que enim fieri potest, vt tu qui sanctè iuste-
 que posthac vitam institueris, & sanguine
 tuo atque gladio Christi iniuriam vindica-
 ris, beatitudine non perfruaris sempiterna.
 Vade in hac fide atque fortitudine quocun-
 que te ecclesiæ casus vocauerit, & Dominus
 tecum erit in omni loco, virorum fortissi-
 me. Ito in pace.

Excusat

Excusat se Imperator quod non temere hoc munus acceperit, sed sola pietatis gratia. quam exponit, & domino Papæ gratias agit.

MIRVM si non miraberis S^{me} Pater, cum sacratissimo fratrum tuorum collegio, me plurimis forsitan principibus, & robore & diuitiis & potentia longè inferiorē ad hoc excellentissimum imperatoriae dignitatis officium aspirare. Verum si rem ipsam boni consulere dignaberis, & me in his (quæ dicturus sum) haud grauātē exaudire, intelliget planè s. r. me non temerè aut ambitione inductum, vt istud tantæ molestiae munus, (vt verum fatear) obire audeam: sed zelo quodam, nescio cælesti ne fato, an numine afflatum, ad omnipotentis Dei honorem, qui spretis omnibus Isai filiis, solum Dauid humilem elegit, hoc me attentare dumtaxat voluisse. Cum enim nuper acciperem à narrantibus, solâ progenitorum meorum incuriâ Turcas à Christianitate duo propè Imperia, duodecim regna, & nongentas pænè vrbes abstulisse; indolui fateor, & vltra quàm credi potest, in me ipse contabui. Magnus etenim ille Philippus, à quo genitor meus sibi nomen sortitus est, quum esset in conuentu Ratisponensi, adeò

G 5

ab Ænea

Excusa

ab Ænea Siluio (qui tum ibidem imperatorias agebat vices) de Turcarum in Christianos immanitate perorante, ad expeditionem in ecclesiæ hostes animatus est, ut non sine lachrymis, sanctè iurauerit se illi bello mox commodè affuturum, crucisque signaculum à Calisto Papa acceperit. At nescio quibus de causis aut certè fatis repugnantibus, omissum est tam necessarium tamque expediens prælium, nisi quod res uti vno impetu mota, ita etiam faciliè sæpius residet, aut principibus ipsis forsitan ob voluptatem rem tantam omittentibus. Sed neque nos præterit, eundem quem diximus Philippum, ad Æneam Pium tum Pontificem, quum Nichone ageret, moturus inde in barbaros, oratores suos misisse, qui eius moram excusarent, quod tum vndique intestina (proh dolor) bella resurgerent, neque facile esse, sua defendere & exteris interesse. Germani enim partim in se, partim in Pannonios ad arma properabant. Excitabantur Britanni eadem tempestate, duplici factione, quarum altera veterem in insula regem, altera fugato veteri, nouum in officio retinere conabantur. Hispani præterea eodem in tempore Barchinonensibus auxilio futuri, quos Aragoniæ Rex armis Gallorum adiutus

adiutus, bello premebat, omnia deturbabant. Et quid tum abauus meus senior ille Philippus equidem debilis ac ætate pressus ageret, in horum ferè medio constitutus, nisi suorù futura timere spolia, inuasiones & rapinas si abesset? Verumenimvero vt voto suo vel specie tenus satisfacere, & ecclesiæ rebus omnino nõ deesse videretur, collecto grandi suorù exercitu, & valida nauium classe, misit filium suum quem vnice diligebat Antonium (Borgundiæ nothum vocitant) vt ob indictum Turcis bellum eius suppleat vices ac promissum. Is igitur vbi post plurima maris pericula tandem in Calabriam appulit, accepit à Duce regionis literas Philippi sigillo cõsignatas, quibus mādabatur prouincialibus loci, vt Antonium, si quando illuc venisset, morti adiicerent. Contrectat Antonius literas, & patris sui sigillum aspiciens mirum in modum obstupuit, nihil sibi conscius aliquando perpetrasse quod genitorem suum offenderet. At mox hoc sola aulicorum factum esse persentiens perfidia, domum redire maturauit: ne quod in se tam enormiter factum excogitatumque doluit, etiam ipsi in patrem Philippum molirentur. Accessit his insperata mors summi Pontificis, qui tum iturus in bellum

quod

quod Turcis indixerat, classem iam paratam in portu Anconitano, ducemque Venetorum Christophorum & Christi conmilites habuit, relictis collegio Cardinalium, in usum naualis belli & triremium, sexaginta milibus nummum aureorum. Quare sublato totius Christianitatis capite & pastore, oves dispersæ sunt, & quique in sua rediere, omnisque illius expeditionis apparatus & copia in spongiam imò in spumam (quod fertur) abiit, & redacta est in nihilum. Postremò quid de proauo meo referam imperatore Frederico tertio, quem vulgò ferunt aut ex Iudæorum tributis adeò auaritiæ deditum ut expensas ad prælia cauerit, aut certe somnolentiæ, ut in neutralitate (quam dicunt) summam sibi pacem constituerit & quietem. Etenim dum frequētes pro Christiana republica conuentus, tum in Italia, tum in Germania, celebrarentur, & iam capta Constantinopoli haud minimam paternæ hæreditatis suæ partem in Romondiola à Turcis audiret occupatam; vix potuit excitari ut obstaret, forsitan suapte natura pacis quàm belli amantior. Quamobrem quidam Cardinalium (qui tunc legatus aderat) dum nihil certi in tanta rerum anxietate & angustia decerneretur, sed diatā diatā
semper

semper páreret, in hanc maximè sententiam, & quidem longa satis epistola ad summum rescriptit Pontificem: Si ita, inquit, sanctissime Pater, postea pugnabimus, vti nunc stertimus, proculdubio iam vicimus & triumphamus. Sic igitur & similia mecum repetens, confestim animo destinaui, (Deo mihi propitio factò) hanc meorum negligentiam refarcire. & vitam meam, mea que omnia pro ablatorum recuperatione promptissimis votis exponere. Si in hoc B. Pater delinquo, precor mihi ipse ignoscito. Non enim excidit nobis neque subterfugit, quantis sollicitudinibus & curis, nedum miseriis & periculis, hæc vestis qua me decorasti referta sit, ita vt ne humi quidem iacentem, eam tollere vellem: sed nescio quibus inflammer desideriis, aut etiam fatis impellentibus, vt quietus esse non permittar, donec hanc ipsam patrum meorum maculam atque dedecus, aut meo sanguine, aut certè egregio quouis pro ecclesia Dei subeundo facinore, & abolere, & abluere mihi concedatur. Alteram, atque adeò vrgentem causam quæ me licet immeritum, ad hoc impulit munus subeundum, iste nunc Heraldus inter prandendum & calices tibi, si placet, mea voce coram recitabit.

Supplicatio

Petitio regis Romanorum, qua petis ut summus Pontifex iubeat in secundis mensis post tubarum clangorem Heraldum eius in medium venire, & visionem Domini sui super statu ecclesie atque Romani Imperij pronunciare.

QVANDO QUIDEM nunc reuerentissime Præful Apostolice, bellaria passim apponuntur, obsecro priusquam omnia conuoluantur, ut dignetur B. T. meam audire Apocalypsim & visionem, qua vel maximè accensus sum, hoc obire munus imperatorium, hancque difficillimam subire prouinciam. Quam equidem breuitatis gratiâ ante coronationem haud temere prætermisi: sed iam per nostrum Heraldum (si non excidit) tibi B. pater recitandam promisi. Omnia enim auditu sunt dignissima & miranda quædam atque iucunda sanctisque documentis pietatem sapientibus refertissima, quibus faciliè profertur, quid in primis mihi sit cauendum, deinde quid tibi, quid me pro officio & quid T. B. deceat. Iube igitur ut reticentibus lituis in medium præco noster procedat; & veluti voce mea, quod mihi diuinitus reuelatum est, hic in communi omnium conuentu referat eui-denter.

Mox

Mox Heraldus accedens, præmissa salutatione, ita inquit. Quodd mihi tam nobilis mandatur seruitus b. Pater, magnopere lator. Nihil enim præstantius, nihil cordi meo iucundius accidere potuit, quàm vt à Domino meo Rege tibi deditissimo ad te mittar nuncius & relator. Audiant igitur omnes voce quidem mea, sed ex verbis & persona domini mei quod eos haud mediocriter instruat & ad melioris vitæ frugem vehementer inflammet. Deinde prolatis tabulis, vice & nomine Regis ait: Quadam tempestate, dum venatu veniens, graui prælassitudine, somno oppressus essem: subter vnam Iuniperum, viridi in cespite me compono, circumstantibus me ad vigilias ministris primipilaribus ac præfectis. Vbi quum iam placide vtrumuis in oculum obdormirem, videre mihi videor aquilam imperialem desuper in arbore confidentem, expansis quidem alis, sed pennis raris, vnoque priuatam capite, altero satis debili & pendulo, quibus olim & in orientem & occidentem cæli plagam solebat respicere; præterea oculis cæcutientibus, & cæsis, lingua præfecta, deplumi collo, & digitis pedum exunguib; macieq; confectam præesurie. Post hæc desuper aquilam in ramis,
picum

picum residere conspicio, quem cum vocali
 garritu & subitariis saltibus, deridere, mi-
 nari, incumbere, insidiari, prædamque præ-
 ripere, & tandem ab ilice deturbatam, lon-
 gius insequi & profligare. Tum astare mihi
 e regione visus est hastam manu ferens sa-
 cer Quirinus (Romani Romulum dicunt)
 qui hoc me sermone amicè compellabat:
 Viden' mi fili, aquilæ nostræ senectâ, efuriē,
 & miserîâ, multîsq; afflictam iniuriis. Scil-
 ne, quid ista sibi meo in regno portendant?
 quod ego quidem in Roma primus occe-
 peram, & filio meo primogenito Armaëlo
 (quem ex coniuge Bisantea filia Chusethæ
 matris Alexandri susceperam) gubernan-
 dum reliqui? Auribus igitur percipe quæ
 dicturus sum, & memori mente ea reuolue
 frequenter. Aquila, vno priuata capite,
 Constantinopolitanum significat regnum
 (quod filio meo Varbano in Bisancio vrbe
 matris suæ Bisantæ, cui & Alexandrinum
 quidem filio meo Claudio reliqui, quasi in
 vnum coalitum est caput, vnum constitue-
 bant Imperium Oriētis) iam prorsus à Tur-
 cis, Romanis ablatum esse. Alterum præter-
 ea quod aquilæ remansit caput, sed debi-
 le satis, Romanum signat Imperium, à pri-
 ma gloria nimium excidisse, & iam omnino
 prope

prope interitum esse, nisi accuratissime provideatur. Alas profectò habet expansas, ad defendendum contra Barbaros Imperium: sed raras obtinet in eis pennas; quandoquidem pauci admodum sunt principes, qui assistere ei & opem ferre conentur. Cæcios insuper & cæcutientes tibi visa est habere oculos: quoniam auaritia excecavit primates eius: omnes diligunt munera, & sequuntur retributiones. pupillo non iudicant, causa viduæ non ingreditur ad illos, & oppressis non subueniunt. omnes quæ sua sunt quærunt, non quæ Imperij. principes eius infideles & socij furum. Quapropter omne caput languidum, & omne cor mærens. nec est qui contristetur super contritione domus Ioseph, & pauperum terræ. Linguam quoque eius vidisti præfectam: quòd omnes adiurati eius facti sunt veluti canes muti, nescientes latrare aduersum eos qui imperio detrahunt & aduersantur, nullam prorsus ei exhibentes obedientiam ac honorem. Muti profectò sunt qui retinent verbum in tempore salutis, & pro iustitia certare vsque ad mortem metuunt. Vngues postremò habet in pedibus detruncatos, quoniam omnis fortitudo eius & potestas propter inextricabiles regum exorbitantias

H & dissen-

& dissensiones iam penitus ablata est atque defecit. A planta pedis vsque ad verticem non est in ea sanitas. Regionem eius alieni deuorant, & desolata est quasi in vastitate hostili. Quid multis? Picus eam desuper irridet & infestat, persequitur & profligat. Et quidem temerè minus. Is enim primus Laurétum & Latinorum rex, & Circes carminibus quòd eius amorem sperneret, in auem sui nominis mutatus; præsens haud immeritò deridet Imperium, quod à suo vsque adeò degenerauit, vt præter nomen & titulum, ne Imperij quidem habere speciem videatur. Quotus enim quisque Imperatorum est hoc in tempore, qui cum Octauiano, bella & simultates excretur; cum Tiberio, literarum peramet scientiam, cum Vespasiano, omnium facilè iniuriarum obliuionem; & cum Tito eius filio, in ciues clementiam, liberalitatem, honorificentiam, & pecuniæ contemptum. Ad externos veniam quorum virtute magis Romam creuisse constat, quàm eorum qui in Italia orti sunt. Quis rogo Imperatorum nostri huius sæculi poterit inueniri, qui tantam cum Nerua in ciues habeat tributorum indulgentiam, & qui afflictas releuet ciuitates? Quis obsecro nunc tantam cum Traiano in

no in re militari diligentiam, in ciuilibus lenitatem, in erigendis miseris largitionem amplectitur? Quis denique cum Helio Adriano tam moderatam legum seueritatem, tam incredibilem cum Antonino Pio iustitiam & aequitatem, qua veluti totius sedebat arbiter orbis, modò insequitur? Quis etiam cum Aurelio Marco certare flagitat, qui tantam cum ciuibus concordiam, tantam vitæ tranquillitatem & postulandi verecundiam habuit, vt solus omnium post me, digno honore cælo receptus esse credatur? Hæc ego Romulus sed Ethnicus. de paganis Imperatoribus atque profanis refero, dum tibi regis Pici in aquilam derisum & scommata mitor ostendere. At longè sagaciùs & sacratione mysterio hanc ipsam irrifionem constantissimus tibi edisseret Constantinus, qui maximus tuæ religionis extitit propagator, quiq̃ue (me abeunte) mox coram astat, vt pote tum religione, tum tuorum gratia tibi satis astrictus, vt denegat nihil. Is enim dum adolescens à Galerio Romæ, specie religionis, pro patre (qui tum apud Anglos agebat) obses teneretur, fugam arripiens celeriter in Britanniam peruénit. Et fortè illis diebus, ibidem compositis ad pacem rebus, Constantium parètem vltima

H 2 fata,

fata, frequenti & anhela febre perurgebant. Quo mortuo, cunctis qui tunc aderant an-
 nitentibus, sed præcipuè Croco gentili tuo,
 atque Alemannorum rege, idem Constanti-
 nus Imperium accepit. Minimè igitur
 molestum ei fuerit, altiora quædam de Pici
 garritu in Aquilam, tibi enarrare, qui & tuus
 est religione, & tuorum fauore coronatur.
 Sic conditor Romæ Romulus abiens ait.
 & confestim astare mihi video Constanti-
 num Helenæ ex Constantio filium Impera-
 torem religiosissimum. Is hilari vultu ad me
 respiciens, Tibi, inquit, ô fili superûm gra-
 tia missus sum: vt quæ Armaëlus Romulus
 mihi differenda reliquit, tibi modò propa-
 lam manifestem. At ne te ex venatione fa-
 tigatum diutius teneam: paucis quæ restant
 accipito. Omnes igitur Pici Martij gestus,
 fannas & insultus, & Aquilæ collum deplu-
 me, atq. alia quæ in ea vel trunca vel debilia
 vidisti, sacri Imperij lapsum & declinatio-
 nem atque (vt verum fatear) interitum (quæ
 omnia principum desidiâ contigerunt) in-
 tellige. Proh nephas! Ego illud quantum ad
 me pertinuit (vbi sororem Constantiam Li-
 cinio Mediolani coniugem tradidi, & Mar-
 tinianum officiorum magistrum Byzantij
 Cæsarem creaueram) gloriosissimè rexi &
 ampliaui.

ampliaui. Primus omnium, caput perpetuo
diademate cinxi. rebus multis, populo com-
modissimus fui. legibus seuerissimis factio-
nes sedare & calumnias; artes nutrire bonas,
literarum præcipuè; ipse quoque legere, me-
ditari, & scribere, audire legationes & que-
rimonias pronunciare: domi prudenter &
sanctè, foris strennuè & fortiter agere; sed
super omnia decorem domus Dei magnifi-
cè amplecti, operosa Christo erigere tem-
pla; Diuinos augere cultus, sacerdotium
venerari, ministris ecclesiæ regaliter proui-
dere, nihilque eis detrudere aut imminuere.
quod tuorum plerique non sine tuo dede-
core perpetrasse cognoscuntur. Nam cla-
mor pauperum & christorū Domini ad su-
peros iam ascēdit: qui per tuos proceres, sub
barbaro quodam amortisationis titulo atque
diplomate, ad nudam vsque cutem euifce-
rantur, & sine misericordia à tuis corrodu-
ntur. Hæc tibi ex me sequenda recitavi (ne-
que enim adulatio neque laus propria mihi
iam nocere potest qui in portum appuli)
vt velex his coniicias, quid te imprîmis de-
ceat qui Imperialem ambire videris coro-
nam. Verum, ista quæ sint, alia oratione
cū tempus rerum agendarum affuerit, à
tuis docere Episcopis: nunc reliquam vi-

H 3

sionis

fionistuar partem exponere curabo. Picus
 itaque (vt vidisti) aquilam deridet, infestat
 & impingit, dum plurimi sunt hac tempe-
 state, qui maiorum decreta contemptui ha-
 bent, aspernantur & impugnant. Hi sunt
 qui variis circumferuntur desideriis, modò
 nigrum amaræ bilis, albo hypocrisis; modò
 viride hilaritatis, fusco mæstitiæ palliantes;
 instabiles, superbi, simplicium derisores, cu-
 pidi, semetipsos amantes: ingrati quoque
 & potentum proditores, sine affectione, sine
 fœdere, sine pace, proterui, voluptatû ama-
 tores magis quàm Dei: habentes quidem
 ex pennis instar pici, simulatæ speciem pie-
 tatis, at minimè virtutem: blasphemi, mur-
 muratores, sermonibus sanis contrarij, lan-
 guentes, circa verborum pugnas & aniles
 quæstiones, euangelicam puritatem suis le-
 nociniis contaminantes. Qui spiritibus er-
 rorum attendunt, & dæmoniorum doctri-
 nis in hypocrisi, semetipsos segregantes, &
 secundum desideria sua ambulantes in im-
 pietatibus, tumidi, proprio sensu pro suo, ar-
 bitratu inflati, animales, spiritum non ha-
 bentes. Hæc de gesticulatis pici in aquilam
 illusionibus. Collum praterea quod in
 aquila conspexisti deplume; Imperatorem
 exprimit sine dilectione, sine discretionem, &
 sine

sine fama nitente, qui non (vt collum) omnia membra Ecclesiæ & caput connectit, atque alimenta in totum corpus transmittit, sed illud sua indiscreta exactione grauans dissociat & confundit, magis se impugnato-rem quàm Imperatorem exhibens, non pium se gerens Traianum sed impium ty- rannum. Quid multis? Qui Ecclesiam susce- pit paternaliter tuendam, eam magis sua pellectus quasi meretrice auaritia turpi- ter lacerat: & quam munificentia liberali de suo locupletare debuit, proh dolor, concessis spoliat, aut contra omne ius & consuetudi- nem vetustissima euacuat immunitate. Po- stremò nitorem famę suę veluti dudum ful- minantes in collo plumas perdidit: qui ne- que suo consulit nomini, neque Deum re- ueretur aut homines metuit, neque vlla in pauperes Christi flectitur misericordia; nec meminit, veteres, fiscum solitos vocitare lie- nem, quòd eo succrescente, reliqui artus contabescant. At verò boni Imperatoris est quem te in omnibus sequi decet, discretè omnia agere, magisquē ab omnibus amari velle quàm timeri, & super omnia temerita- tem fugere; satis celeriter fieri quicquid commodè geritur. nunquam genti cui- quam nisi arduis de causis bellum indicere:

H 4

pacis

pacis quàm Martis amantiorem esse: præci-
 pitationē animi & inconstantiam odisse: er-
 ga ciues versari clementissimè, in amicos fi-
 dum existere, spadones & adultores, non
 secus atq. vestium tineas aut forices, Palatio
 eiicere: nūquam iniuria accepta, excepta
 sola Dei, ad vlciscendum inconsultè duci;
 placidum se affatu, & conuiuiis comem, at-
 que magnificum præbere; beneuolentia mi-
 rabili necnon perpetua, se ciuibz conciu-
 uem, imo & patrem exhibere: militum lu-
 xuriam refrenare, profusiora stipendia com-
 primere, nec solū in hostilibus præliis, sed
 etiam per legitimos tramites calumniarum
 iniquitates propulsare. Litteratos colere,
 honoribus probos afficere, nec absque ho-
 rum consilio quicquam attentare; Ecclesiæ,
 eiusq. ministris viribus totis incumbere,
 reuereri, promouere. Et vt vnico verbo
 complectar vniuersa, quæ præclarum decent
 Imperatorem; sceptrum eburneum quo
 insignietur dextera tua, docebit te vt nihil
 non rectum imperes. Aquila verò quæ
 vel huius fastigio sceptri iuxta Homerum
 insidet, aut hodierno ritu Imperiale vexil-
 lum occupat, hoc tibi portendit, vt ad cæ-
 lestia mente subuolitans, aquilinis oculis
 quæ humi sunt despicias. Postremò aurea
 caput

caput accingêris corona, vt in primis quamplurimum ipse sapias : consilij autem gratia sapientum caterua te semper comitetur (aurum quippe sapientiam mysticè signat) ne quid vt homo per errorem pecces; deinde curare continuò quæ recta sunt, nequid contra animi iudicium & rationem perperam corrupteque perpetres aut efficias. Hæc si animo tibi sunt ô fili omnia obseruare, erimus procul dubio tibi bonus odor in ore omnium Electorum Imperij, & in Romanorum regem assumêris. Deinde ad summum contêdens Pontificem, omnia iura, regiones, & bona quæ olim ei largissimè concessimus, te conseruaturum pollicebere ac iuramento obfirmabis. Bene optime, nihil æquius. At non vnum est quod me haud minimè lædit & grauat; eum scilicet præter hæc omnia aliunde insolitis mendicare indulgentiis, quæ fidem simplicium magis contaminant quàm ædificant, dum eas ipse per suos veredarios quasi vanales certo sub ære exponit. Si ei omnia quæ dedimus, non sufficiunt, tu obsecro ex tuis addito alia, vt vel sic in vulgo sine avaritia videantur mores esse eius, quem tanquam numen aliquod habemus & colimus in terris. Sed siquid hætenus vtrimque erratum est, vterque

H s respiscat,

resipiscat, suscipiantque montes pacem populo, & colles iustitiam eius requirant, ne forte quis temere sed verè dicat: Leo rugiens, & vrsus esuriens, Princeps impius super populum pauperem. Verum enim verò hæc subrepens primum & adhuc tenera in utroque vestrum cupiditatis labes, facillè recidet, si egentis Domini Saluatoris nostri volueritis semper meminisse. Huic enim ad passionem eunti, duo per Apost. Petrum gladij præsentati: duo in vobis, tanquam duobus totius Ecclesiæ primariis capitibus, notant requirenda: in summo Pontifice gladius salutis exquiritur quod est verbum Dei, quo paganos ad Christi fidem reuocet, quo fideles in bono consolidet. In Imperatore gladius virtutis necessariò requiritur, vt habeat quo Ecclesiam tueatur & hostes eius strangulet. Arripiat itaque Pontifex gladium suum vt audiatur procul vox eius & nomen, dicente Propheta: Leo rugiet, & quis non pauebit? Imò inquam Leo rugiet, & formidabunt filij maris, ita vt in ore Leonis fauum mellis singuli inueniant: dulcedinem vtrique mutux charitatis, & delicias cælestis pabuli. dum semper farciendæ pacis studium habet cum Iuda Machabæo, & exhortationis verbum, de quo legitur:

Similis

Osca 11.

Similis factus est Leoni in operibus suis. Leo enim animosus est & liberalis, apertif-
que dormit oculis. Audacem quippe for-
tuna iuuat, liberalem omnes diligunt, dis-
cretumque venerantur. Neque hoc præ-
tereundum putem, fuisse in fabrica templi
Salomonis, cælatos non tantum Leones, sed
& Boues & Cherubin, ut is qui solus toti
præfidet Ecclesiæ, sit iustitiæ viribus fortis,
ut leo; modestiæ legibus commodè liga-
tus, ut bos, & ita demum scientiæ luce dota-
tus, ut Cherubin. At verò nunc ô Impera-
tor mihi admonendus es, ut qui aquilam in
armis portas, aquilam studeas imitari. Hæc
itaque auis infatigabili est volatu, clarissi-
mo visu, & mirabili odoratu. Tu ergo in-
star aquilæ in alta virtutum volare conten-
dito, & ad cælestia pro viribus subuolitans
terrena quæque despice. Illuc præterea
frequenter oculos flecte, ubi merces tua
magna nimis est reposita. Pullos tuos, Ec-
clesiæ dico filios, sub alas tuas suscipe, con-
grega & defende. Vbicunque cadauer aut
foedæ hæreseos aut perfidiæ senseris, confe-
ssim adesse curato, & mox iustitiæ gladio
illud à sano Christi corpore separato. Hic
tibi sit labor, hæc ars, hoc studium; qui si
mea

ELI
es pacem po-
equirant, te
cat: Leo m-
iceps impie
rumenitave
adhuc tenet
s labes, facie
uatoris noli
Huic enim
post. Petrum
s, tanquan
is capitibus,
Pontifice gla
est verbum
em reuocet
In Impe
requiritur
ut & hosti
ne Pontife
cul vox cui
leo rugiet,
Leo rugiet
t in ore Leo
iant: dulce
s, & delicia
arciendæ pe
Machabæo
quo legitur
Simili

mea non spreueris monita, cum te facile
præbebis Imperatorem; qui & Deo & ho-
minibus sit quàm gratissimus. Vale, & me-
mori quæ dico mente reuolue. Hæc ubi
dixerat Constantinus, mox tenues est ef-
fusus in auras: & ego experrectus confe-
stim ad te sanctissime Pater properaui, vt
me tibi & Ecclesiæ consecrarem.

EX BA-

E X

G E N

haud m

mitant

Era

conspic

tissimu

populari

Huius

ita bona

pellecer

Sec

num e

ditur,

ad M

suum n

nam in

dere po

IMP.
um te facit
Deo & ho
Vale, & me
Hac vi
nues este
ctus conse
properauit, n
a.

125

EX BATAVICA HISTORIA

GERHARDI GELDENHAVRII
Nouiomagi.

EX BA

MVLTI ante CHRISTVM
natum annis, Bato Regis Cat-
torum filius, nouercalibus pe-
titus insidiis, à patre discessit,
nobili gentis suæ iuuentute, &
haud mediocri popularium numero eum co-
mitantibus.

Erat autem Bato, statura procera, forma
conspicuus, fortis viribus, militaris rei peri-
tissimus, aditu facilis, ac in primis summus
popularium suorum amator.

His regiis dotibus vt nouercam in odium,
ita bonam Cattorum partem, in sui amorem,
pellegerat.

Secessus verò sui mense secundo, Rhe-
num eò loci, vbi in duo quasi cornua diui-
ditur, cum suis omnibus traiecit, legatosq;
ad Menapium Tungrorum Regem socerum
suum misit, orans vt genero consulat, quo-
nam in loco minima cuiusuis iniuria consi-
dere posset.

Tungro-

Tungrorum rex, ubi legatos audiuit, Mosam traiecto ad Batonem properat, quem sibi occurrentem amplectens in arcem Magum, quæ ad Mosæ ripam est, excepit, & secessus causa comprobata consilium dat, ut ab eo loco ubi Rheno traiecto confederat, ad Mosæ Vahalisque confluentem usque regionem cultoribus vacuam occuparet.

Quod quum Bato seniorum nobilitatisque consilio, genti suæ indicasset, Tungri consilium approbant, & in Rheni ripa casas erigere cæperunt.

Bato verò, socero ad Tungros reuerso, haud procul à Mosâ in conspectum Magi, arcem extruxit, quæ conditoris nomen Batoburgum in hunc usque diem retinet. Eodem tempore & Cattuicus aliquot passuum milibus supra Batoburgum, in veterum consanguineorum memoriam edificari cæptus.

Quum autem Rheni ripa, & quicquid agri inter Mosam & Vahalim (quæ Mosaualia dicitur) tantæ multitudini non sufficeret, Insulam etiam intra Rhenum Vahalimque sitam ad Oceanum usque inhabitare cæperunt, Batauorumque insulam nominant. Et sicut in Mosaualia Cattuicum terminum regionis esse placuerat, ita & eiusdem nominis ad Oceanum quoque pagum constituere.

Et ne

Et ne in Insulam facilis patèret traiectus, in initio ipsius arcem construxere, quam Loepckam, id est cursus angulum nancuparunt.

Cùmque Bato summa equitate praeffet, & non paucos vicos, pagos, municipia & arces extrueret, eas nobilitatis sua nominibus appellandas curauit.

Tandem regij alicuius palatij construendi consilium capit, in quo tam Insulanis quàm Mosaulianis ius dicere commodè possit. Quùmque iubente rege, architecti totam Batavorum regionem diligentius perlustrassent, indicant se collapsæ cuiusdam arcis vestigia, in editiore colle, qui pro ripa Vahali adiacet, paululum infra eum locum ubi primum traiecto Rheno castra locarant, vidisse, quo regia adificanda, iuri dicendo, ditioni tutanda, nullus esset aptior. Inquirat Bato à Tungris, quisnam arcis illius fundamenta olim iecerit. Narrant ij, potentissimum olim Galliarum Regem Magum, Ditis filium, ibi nominis sui arcem adificasse. verùm illius filios in interiorem Galliam abeuntes eam neglexisse, & iam à multis annis nemini inhabitatam esse. Animatus hoc responso Bato, locum adiit, indeque superam Insulae partem prospectans & à sinistris agrum fertilissimum, à dextris verò, collium, vallium, sylvarumq;

uarumque amœnitate, ac fontium scaturigine captus, restaurari, & muro triplici ornari simul & muniri, eamque Nouiomagum ab innouatione dici iussit.

Mortuo Batone, filius ipsius Hesus, Batauorum rex, totius gentis acclamatione salutatatus, Nouiomagum, ubi natus erat, mirum in modum domibus auxit, ita ut inferior oppidi pars, ipsius nomine, Hesi mons in hac usque tempora vulgo dicatur.

Post hac communi Batauorum consilio Nouiomagum regia & caput gentis constitutum est, cepitque Batauorum nomen, non solum per vicinas Galliarum regiones, verum etiam per Italiam & longius distitas prouincias celebrari.

Mos quippe Batauis erat, iuuentutem que ab agris colendis vacabat, militari & in primis equestri disciplina exercere, atque ita exercitos in exterarum regiones ad stipendia facienda mittere.

Itaque factum est, ut bello Mithridatico aliquot Batauorum cohortes, sub Lucio Casare, tum Achaiae proconsule, patre Iulij Caesaris, militarent una cum Carolo Inacho Tugorum regis filio. Horum tanta virtus & fortitudo fuit, ut Senatus populusque Romanus Regem & gentem Batauorum amicos
Senatus-

Senatusconsulto ac plebiscito declarauerit.

Iulius autem Caesar mortuo patre suo, Batauorum cohortes in summo honore semper habuit, hos corporis sui custodes constituit, his primam Aquilam in dubiis bellis credit, horum potissimum opera Britanniam subegit.

*Durante etiam bello Gallico, Caesar No-
uiomagum usque descendit, & in amicitia
sua erga Batauos memoriam, arcis partem
quæ Vahali imminet, Romanorum more per
suos architectos & fabros, aduersus aquarum
impetum muniri fecit, ab ipsoq; ea structu-
ra, domus auxiliaris Batauice, Dat hufz ter
hulpen, nuncupata est.*

*In bello verò Civili, Batauorum cohortes
Pompeianos vicerunt & Pompeium in fu-
gam verterunt.*

*Mortuo Cesare dictatore, fidelissimi in
Romanorum amicitia ad Vitellij imperium
usque Bataui perstiterunt. Augustus quo-
que Octavius in comitatu suo multis annis
eos detinuit, & Tiberius corporis custodes
delegit.*

*Sub Druso verò & Germanico, strenuam
Romanis operam pace belloq; iam clari, na-
uarunt.*

*Regnante autem Caligula, nonnihil tam
I insani*

in sani principis imperium detrectantes, Romanis restiterunt.

Sub Claudio, reddita illis pristina libertate ac dignitate, crebris per Britannias victoriis claruerunt.

Neronis verò, ac matris eius Agrippina, corporis custodes veteri more constituti, tandem à Galba contumeliis affecti, in patriam rediere.

Vitellius Caesar, quum Batauorum fortitudini, victos Othonianos, acceptum referre deberet, beneficiorum immemor, luxu & auaritia praefectorum suorum, eos ad defectionem adegit. Hinc atrox bellum inter Batauos & Romanos exortum est. Manente hoc bello, Nouiomagum Batauorum oppidum, ab ipso gentis duce, quia id aduersus hostes defendere nequibat, succensum est. Tandem æquis conditionibus ab armis discessum, manente Batavis apud Vespasianum & filios eius, veteri gratia & auctoritate.

Sub Hadriano Augusto rursus corporis custodia adhibiti, quum multis Augustis & fidelissimi & gratissimi fuissent, imperante Septimio Seuero, libertatibus & honoribus ornati in Britannii (ut olim) saepe felicissimè pugnarunt. Quàm grati Seuero fuerint, satis declarant vetustatis Monumenta,

mea

*mea aetate eruta, non procul à Legia oppido,
quam à legionibus quæ ibi castra habuerunt,
derominatam verisimilis coniectura est. His
hæc inscripta erant:*

IMP. CÆS. L. SEPTIMIUS
SEVERUS AVG. ET M. ANTO-
NIVS CÆS. COH. VOL. ARMA-
MENTARIUM VETUSTATE CON-
LAPSUM RESTITVERUNT SVB
VAL. PVDENTE LEG. AVG. PR.
PR. CVRANTE CÆCIL. BÆTO
PRE. GENS BATAVORVM AMI-
CI ET FRATRES ROMANI
IMPERII.

*Constantio autem Cesari, ac Constanti-
no, qui postea Magnus dictus est, in Britan-
nia olim commilitones Bataui, magnum mo-
mentum ad imperium Romanum obtinen-
dum attulerunt.*

*Nec Iuliano in pugna Argentoratensi au-
xiliatrices Bataunorum turbæ defuerunt, sed
ipsius exercitui in pugna laboranti animum
addidere & victoriæ causa fuerunt.*

*Post hæc tempora, Barbaris nationibus
Romani imperij provincias incurstantibus,
Bataui agrè patriam suam tutati sunt.*

Tempore verò Pipini Francorum Ducis,

Danis & Frisiis fortiter aliquandiu resistentes, tandem hostili vi coacti sunt Francorum & Regem & religionem suscipere, manente tamen non solum ea libertate, qua à Caesaribus donati erant, verum etiam multis modis aucta.

Carolus autem magnus Nouiomagum arcem collabascentem reparauit, & sacellum, quod ibi Diis Manibus à veteribus consecratum erat, Christo Seruatori, per Leonem Romanum Episcopum consecrari fecit.

Ædificauit & in hac arce tribunal (quod ibi mea ætas vidit) in quo crebrò inferioris Germania populis ius dixisse legitur.

Regnante Ludouico Pio, Nortmanni classe Vahalin ingressi, totam Insulam deuastarunt, & Nouiomagi regium palatium miri operis & magnitudinis exusserunt.

Carolo autem Caluo rerum potiente, Batavorum gens trifariam diuisa est. Inferior enim insula pars qua mutato nomine, Hottlandia à Frisiis dici cæperat, partim Episcopi Vltraiectini, partim aduentitij cuiusdam principis, iussa facere, iubentibus Francici sanguinis Caesaribus, volens nolens coacta est. Hinc crebra bella exorta sunt, qua si quis legere volet, habet Hottlandorum Vltraiectinorumq; Historias. Superior autem Insula

*Insula pars, quæ Batauicum nomen retinet,
& Nouiomagum caput gentis, multis annis
sub Cæsaribus libera mansit.*

*Fridericus verò, primus huius nominis
Augustus, Batauorum libertatem auxit,
arcem Nouiomagum instauratam munivit.*

*Vicini autem principes horum libertati
inuidentes, arte ipsis nota Guilhelmo ex
Holtlandorum Comite, Romanorum Regi,
impudentioribus precibus persuaserunt, ut
Ottoni Gelriae tum Comiti, Nouiomagum &
quicquid illius iurisdictionis erat, pro ma-
gna, quam ei debebat, aureorum summa, pi-
gnori daret. Quod Batauis Nouiomagisq;
frustra contra nitentibus, Guilielmus fecit,
& Rodolphus post eum Cæsar factus, ratum
habuit.*

*Hæc rerum omnium vicissitudine factum
est, ut Insula quondam nobilissima ac poten-
tissima, in multas ditiones discerpta, sub
quodam seruitutis iugo depressa iaceat.*

*Hæc sparsim Batauicè scripta, utcumque
Latina feci, & in hunc ordinem redegi. Se-
cutus autem sum Historias Ducum Gelriae,
quas clarissima Princeps Catharina filia
Arnoldi Ducis Gelriae patri meo Gerardo do-
no dederat, & Historias Ducum Clinen-
sum, quæ fuere Adolphi Ducis Clinen-
sis, qui*

sis, qui vulgo à Rauesteino dicebatur.

Restat ut de præcipua Batauorum Nobilitate, cuius progenies hodie quoque floret, pauca addam.

Vetustissima inter Batauos nobilitas est Heroum Herculanorū, qui genus ab Hercule Alemanno totius olim Germania rege, ducere asseruntur. Ab his originem trahit Gelrriorum Dux Carolus, Comites Egmondani, Florentius Comes Burensis, principes etiam ab Hocklem, ab Aspera, & multi alij minoris nominis.

Maiore generis nobilitate Egmondani gloriantur, sed ij quum à Frisiorum regibus stemma deducant, inter veteres Batauos numerari non possunt, licet Herculanis affinitate iuncti, iam primas inter Batauos obtineant. Horum etiam caput & princeps est Carolus Gelrriorum Dux, cuius paternum stemma ab Herculanis & Egmondanis progressum habet.

His accedunt Batoburgij nobilissimi planè Bataui, qui & Bohemorum Regibus & Colummensium Romanorum affines & consanguinei, non multum infra maximos principes nobilitate & fama descenderunt.

Lunata præterea Wassenariorum insignia, circa maritima in Batauis, principem

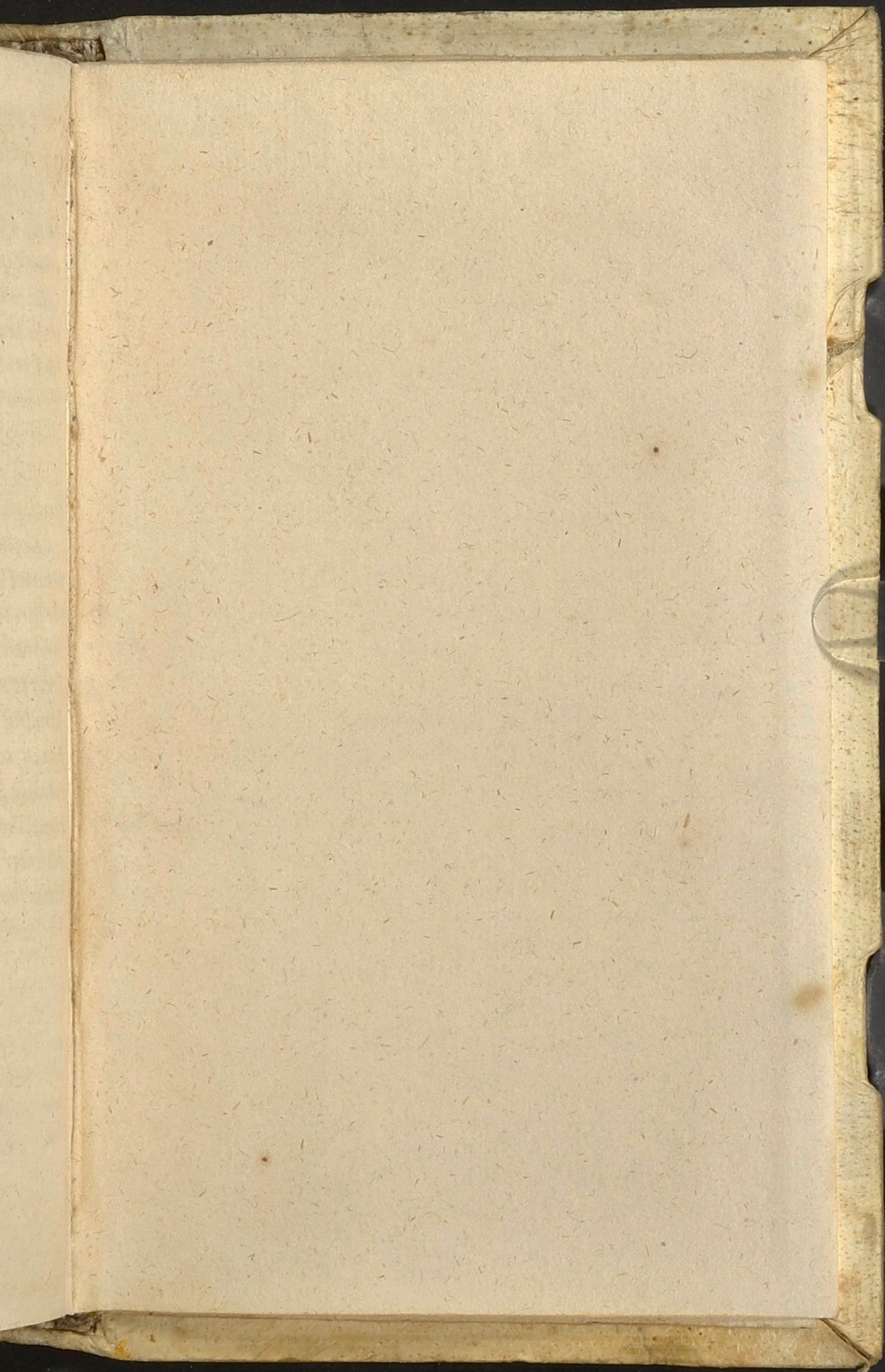
pem eos locum obtinuisse, indicant.

Superfunt Brerodani, sed horum nobilitas non à veteribus Batauis, sed ab Holilandorum Comitibus orta est.

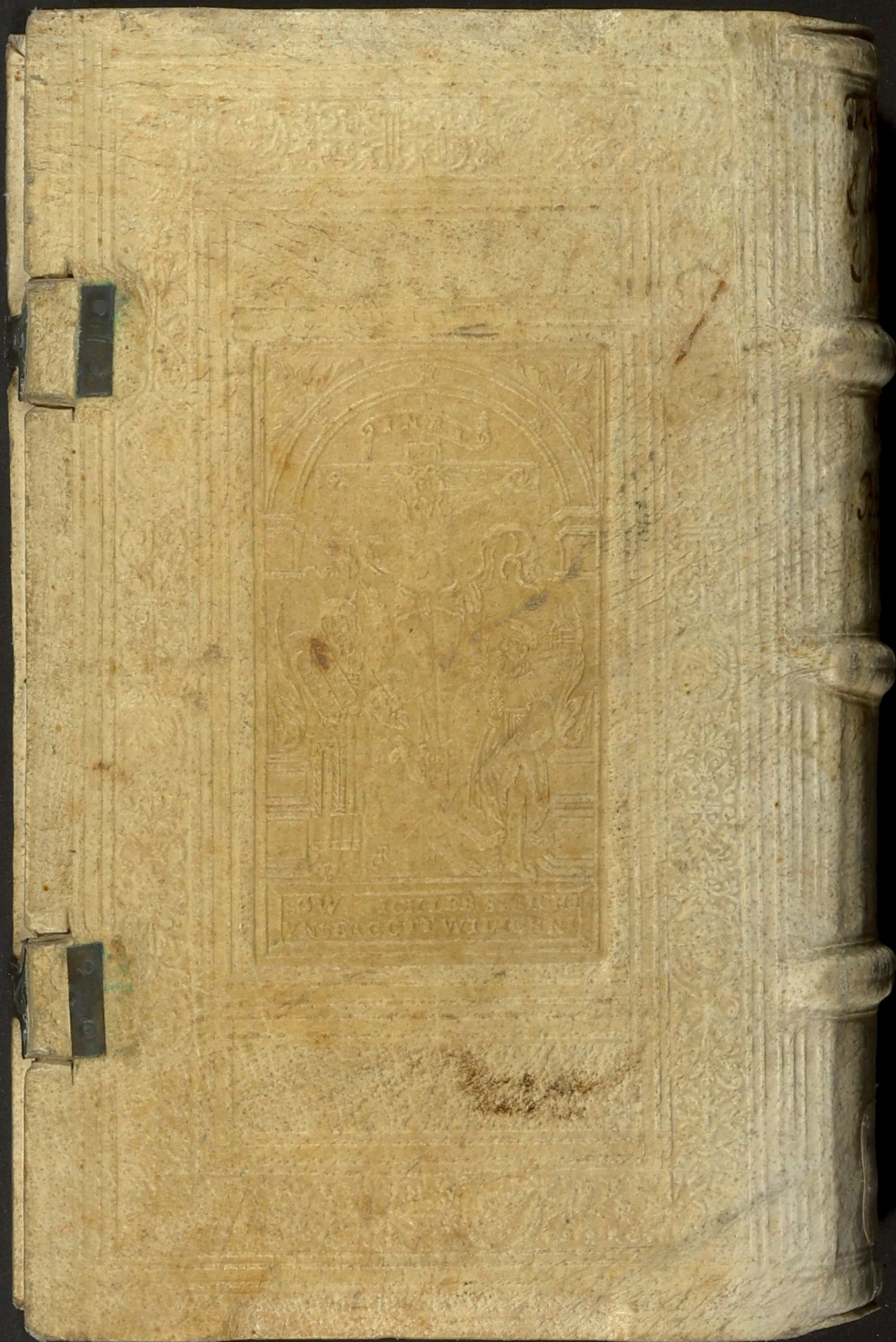
Hæ sunt ferè insigniores hac etate Batauorum familia, verum minorum opum & fama, tot sunt inter eos nobiles, ut difficile admodum fuerit, si quis vel nominatim adnotare velit, quorum quum in Hollandica Historia crebra fiat mentio, hic nihil addemus.

Collegimus autem ex veteribus, primique nominis Historicis quadam Batauorum gesta que clarissimorum Scriptorum verbis, indicibus præscriptis, bona fide, his adiunximus. Neque te moueat lector, quòd nonnulla que Germanis generaliter adscribuntur, solis Batauis tribuamus; auctoritatem enim & Batauicæ Historiæ, & magnorum virorum exempla hac in re sequuti sumus. Lege & diligenter diiudica, quisquis es, qui hæc in manus sumpseris, & si à vero alicubi errauimus, candidè admoneas.

F I N I S.

FRANCISCI

Calmo: ap: in

Calmo: ap: in

Calmo: ap: in

Calmo: ap: in

Calmo: ap: in

Calmo: ap: in

Calmo: ap: in

Calmo: ap: in

Calmo: ap: in

Calmo: ap: in

Calmo: ap: in

Calmo: ap: in

ALVENSLEBEN

Ji

166

BATAVIA,
SIVE
DE ANTIQVO VEROQVE

EIVS INSVLÆ QVAM RHENVS
in HOLLANDIA facit fitu, descri-
ptione & laudibus; aduersus GERAR-
DVM NOVIOMAGVM,

LIBRI DVO;

Ji 166

Auctore CORN. AVRELIO,

D. Erasmi Roterodami olim præceptore.

Item alia quæ proxima pagella indicabit.

BONAVENTURÆ VVLCANII operâ,
nunc primum in lucem edita.

